

30736

**KONUŞMA DİLİNDE CİNSİYETE DAYALI FARKLILAŞMA :
KADIN VE ERKEK DİLİ**

Hanife Aliefendioğlu

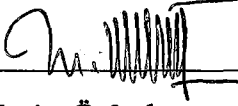
**Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Antropoloji Ana Bilim Dalı için öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak hazırlanmıştır.**

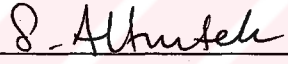
**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**ANKARA
Şubat, 1994**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne
İşbu çalışma, Jürimiz tarafından Antropoloji
Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

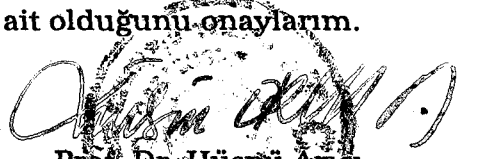
Başkan
Prof. Dr. Metin Özbek

Üye
Prof. Dr. Güray Çağlar König

Üye
Yrd. Doç. Dr. N. Serpil Altuntek

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

../../1994

Prof. Dr. Hüsnü Arıcı
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Lisans-üstü öğrenimim süresince bilimsel bir bakış açısı kazanma çabalarımın değerli katkılarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'e ve hocam Prof. Dr. Metin Özbek'e, değerli eleştiri ve önerileriyle çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren danışmanım Dr. N. Serpil Altuntek'e teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca tüm yaşamım boyunca bana her türlü desteği veren ve hiç bir özveriden kaçınmayan annem ve kardeşlerime teşekkür ederim.

Özet

Bu araştırmanın amacı, dil kullanımında cinsiyetten kaynaklanan farkları saptamaktır. Araştırma için Hacetepe Üniversitesi, Beytepe Kampüsü alan olarak seçilmiştir.

Araştırma önerisinde belirlenen denenceler şunlardır:

1. Türkçe'de sadece kadın ve sadece erkeklerin kullandığı sözcük ve ifadeler vardır.
2. Kadın ve erkeğin nasıl konuşması gerektiği konusundaki kabuller her iki cins için farklıdır.
3. Kadın ve erkek arasındaki iletişimde sözcük ve ifadelere farklı anlamlar yüklemekten kaynaklanan yanlış anlamalar vardır.

Yukarıdaki denencelerden sadece ikincisi uygulamalarda sınanabilmiştir. Birinci ve üçüncü denence konusunda katılım olmaması ve teknik olanaksızlıklar nedeniyle uygulama yapılamamıştır.

Araştırmada 82 kız ve 88 erkek öğrenciye çeşitli diyaloglar verilerek, konuşmacıların cinsiyetlerini tahmin etmeleri istenmiştir. Buna ek olarak cinsiyet rollerini etkileyen kültürel boyutu da belirlemek üzere katılımcılara bir dizi kavramı hangi cinse atfettikleri sorulmuştur.

Eş zamanlı bir yaklaşımla durum saptaması biçiminde gerçekleştirilen araştırmada, ağırlıkla sosyodilbilimsel ve antropolojik yöntemlerle çalışılmış, ancak araştırmaya özgü ölçme formları da geliştirilmiştir.

Sonuç olarak kız ve erkek öğrencilerin birbirlerinin nasıl konuşması gerektiği hakkındaki görüşleri arasında varolduğunu belirttiğimiz farklılığın örneklemimizde doğrulandığı söylenebilir.

Summary

The purpose of this research, is to identify the difference in the use of language due to the users gender. Hacettepe University Beytepe Campus has been taken as the research area.

The Hypotesis in my previous research proposal were:

1. In Turkish, There are different ways of expression in terms of words, slang, phares etc. which are used only either by women or by men.
2. The Stereotype acceptance of the way of using language, is different for both men and women.
3. During the communication between men and women there are various missunderstanding caused by women and men.

Only the second hypotesis mentioned above could be tested in applied research study. Both for the participants refusal of attendance technical inafficiency the first and the third hypotesis couldn't be tested.

The 82 female and 88 male students participated in this research study were asked whether the speaker of the written dialogues are male or female. In addition, a list of terms was given to each partic,pants to choose each ter whether it suits to men or women both.

The research study which is held a synchronize approch for the identification of the existing status quo is also attributed by sociolinguistic and antropologic methods beside the unique questionaier developed especialy for this one.

In conclusion the hypotesis which proclaims that there are different approches by women and men on how each one should talk or her gender, has got support with this research sample as well.

İÇİNDEKİLER	Sayfa
Özet	
Summary	
Bölüm I: KURAMSAL ÇERÇEVE ve SORUN.....	1
1.1. Konu ve Sorun	1
1.2. Kuramsal Çerçeve.....	3
1.2.1. Dil-Kültür İlişkisi.....	3
1.2.2. Konuşma Dili ve Yazı Dili.....	5
1.2.3. Cinsiyete Dayalı Rol Ayrımı.....	6
1.2.4. Kadın ve Erkeği Konu Alan Dil.....	8
1.2.5. Kadın ve Erkek Dili.....	12
1.2.6. Kadın ve Erkek Arasındaki İletişim.....	17
1.2.7. Dilsel Değişme ve Cinsiyet	22
Bölüm II: ARAŞTIRMA PLANI ve YÖNTEM.....	25
2.1. Toplumdilbilimsel Yöntem.....	25
2.2. Amaç	27
2.3. Varsayım.....	27
2.4. Denenceler.....	27
2.5. Alan.....	27
2.6. Süre.....	28
2.7. Örneklem.....	28
2.8. Veri Toplama Teknikleri	28
2.8.1. Diyalogların Seçilmesi.....	30
2.8.2. Kavramlar Listesinin Seçilmesi.....	30
Bölüm III: BULGULAR.....	33
3.1. Araştırmanın Birinci Aşaması:	
Diyalogları Değerlendirilmesi.....	33
3.2. Araştırmanın İkinci Aşaması:	
Kavramlar Listesini Değerlendirilmesi	46
Bölüm IV: SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER.....	56
4.1. Özeleştir ve Öneriler.....	61
KAYNAKÇA	
EKLER	

GRAFİKLER	Sayfa
Grafik 1: A Diyaloğuna Verilen Yanıtlar	34
Grafik 2: E Diyaloğuna Verilen Yanıtlar.....	36
Grafik 3: F Diyaloğuna Verilen Yanıtlar.....	37
Grafik 4: G Diyaloğuna Verilen Yanıtlar.....	38
Grafik 5: H Diyaloğuna Verilen Yanıtlar.....	39
Grafik 6: I Diyaloğuna Verilen Yanıtlar.....	40
Grafik 7: J Diyaloğuna Verilen Yanıtlar	41
Grafik 8: N Diyaloğuna Verilen Yanıtlar.....	43
Grafik 9: O Diyaloğuna Verilen Yanıtlar.....	44
Grafik 10: Para Kazanmak Kavramına Verilen Yanıtlar.....	46
Grafik 11: Koruma Kavramına Verilen Yanıtlar.....	47
Grafik 12: Mantıklı Olmak Kavramına Verilen Yanıtlar.....	48
Grafik 13: Gerçekçilik Kavramına Verilen Yanıtlar.....	49
Grafik 14: Şefkat Kavramına Verilen Yanıtlar.....	49
Grafik 15: Cesaret Kavramına Verilen Yanıtlar.....	50
Grafik 16: Kararlılık Kavramına Verilen Yanıtlar.....	50
Grafik 17: Paylaşma Kavramına Verilen Yanıtlar.....	51
Grafik 18: Hassasiyet Kavramına Verilen Yanıtlar.....	52
Grafik 19: Argo Konuşmak Kavramına Verilen Yanıtlar.....	52
Grafik 20: Korunmak Kavramına Verilen Yanıtlar.....	53
Grafik 21: Şerefli Olmak Kavramına Verilen Yanıtlar.....	54

TABLolar

Tablo 1: Kız ve Erkek Öğrencilerin Diyaloglara Verdikleri Yanıtların Oranları (%).....	45
Tablo 2: Kız ve Erkek Öğrencilerin Kavramlara Verdikleri Yanıtların Oranları (%).....	55

Bölüm I: KURAMSAL ÇERÇEVE ve SORUN

1.1. Konu ve Sorun

İnsanların toplum içinde yaşamasını sağlayan bir araç ve aynı zamanda toplum içinde yaşamının ön koşulu olarak dil, her zaman insan ilişkilerinin, bilimin ve sanatın merkezinde yer almıştır. Bu özelliğiyle de birçok sosyal bilimcinin ilgi alanına girmektedir. Her toplumda mezhep, yaş, akrabalık, eğitim, politik görüş ve mesleğe bağlı gruplaşmalar vardır. Bu gruplaşmalara bağlı dil farklılıkları (sosyolekt) dilin dikey ayrımlarını, coğrafyaya bağlı farklılıklar (dialekt) ise dilin yatay ayrımlarını oluşturmaktadır. (İmer 1980: 157-165). Bütün bunların yanısıra geleneksel ve uygar bütün topluluk ve toplumlarda görülen bir ayrım da cinse dayalı dil ayrımıdır. Dilin dikey ayrımlarından olan cinse dayalı ayrım hemen her dilde gözlenebilmektedir. Wardhaugh, (1986: 306) dilde cinsiyetçilik gibi bir olgunun söz konusu olamayacağını cins ayrımı yapanların dili kullanan bireyler olduğunu Türkçe, Farsça, Japonca, Rusça gibi yapısal olarak cins ayrımı bulunmayan dillerin cinsiyet konusunda hiç de yansız olmadıklarını belirtmektedir.¹

Kadın ve erkek söylem farkları kimi dillerde kadının ve erkeğin tercihi bırakılan çeşitliliklere dönüşürken, bu ayrımlar kimi dillerde dilbilgisel bir kural haline gelmektedir.² (Hickerson 1980: 90; Trudgill 1983: 88). Kültür, kadına ve erkeğe verdiği rollerle onların konuşma kural ve biçimlerini belirlemektedir.

Konuşma, jest ve mimikler gibi konuşmaya yardımcı öğeler, çok çeşitli kültürlerde kadın ve erkek ayrımının yapıldığı en yaygın alanlardır. Bu farklılıkları, ayrı biçimlerde konuşulması, fiil sonlarına ekler getirilmesi, sıfatların kadın ve erkek için ayrılması, bazı seslerin farklı çıkarılması, konuşmanın farklı düzenlenmesi, el ve baş hareketleri yapılması olarak gözlenmektedir.

Cinsiyete bağlı dil konusunda çok çeşitli sorular araştırmalara konu olmaktadır. Bu sorulardan bazıları şöyle sıralanabilir: Aynı dili konuşan

bireyler arasında kadın ve erkeklerin dil kullanımında ne gibi farklılıklar vardır? Bu farklılıklar dilin yapısından mı yoksa kadın ve erkeğin benimsediği rollerin farklılığından mı kaynaklanmaktadır? Bir dili cinsiyetçi olarak tanımlayabilir miyiz, yoksa cinsiyetçi olan dili kullananlar mıdır? İnsanlar arası doğal bir ayrım olan cins (sex) ile cinsiyet (gender) arasındaki bağlantı dil açısından ne düzeydedir (König 1992:25) Kadın ve erkeklerin dilin belli bir biçimde kullanmalarıyla sosyal rolleri arasında bir bağ var mıdır (Wardhaugh 1986:302)

1960'lardan bu yana dil, cins (sex) ve cinsiyet (gender) konusundaki çalışmalar dilbilimciler kadar toplumbilimciler ve insanbilimciler tarafından da sürdürülmektedir. Bu çalışmalar, genel olarak kadınlara yönelik dil, kadınların kullandıkları dil ve kadın - erkek iletişimindeki dil biçimleri üzerine yoğunlaşmıştır. Dili toplumsal boyutundan ayırmayan bu çalışmalar, dil kullanımı ile toplumsal davranışların ilgisi konusunda birleşmektedirler (İmer 1990). Fromkin ve Rodman, (1983:270) biri benim kuzenim profesör derse onun erkek olduğunun düşünüldüğünü çünkü tarihsel olarak kadının böyle bir alanda uzmanlaşması olmadığını; aynı şekilde biri benim kuzenim hemşire derse onun kadın olduğunun düşünüldüğünü belirtir. Dilbilimci Sol Saporta benim komşum sarışındır cümlesinden 'sarışın'ın kadın olduğunun düşünülmesini fiziksel özelliklerin kadınlar için daha belirleyici olmasıyla açıklar. Fromkin ve Rodman (1983:270) bütün bu ayrımların eski bir tarihi olduğunu ve çoğunlukla erkeklerce kullanıldığını belirtmektedir.

1970'li yılların ortalarında yapılan özellikle feminist yaklaşımlı araştırmalarda, toplum içinde kadının erkeğe göre ikincil konumunda dilin oynadığı rol üzerinde durulmuştur. Fakat daha önce dilbilimciler dil ve cins üzerinde iki nedenden dolayı durmuşlardır: Birincisi cinsler arasında bazı ses ve sözcüklerin kullanılmasında farkların olmasıdır. İkinci neden ise cinsin yaş, statü ve etnik köken gibi bir değişken olarak ele alınmasıdır (Fasold 1990:89).

Kimi dillerde erkekten başlayarak, kadınları da içine alan bir söylem gelişmiş olduğu görülmektedir. Örneğin bütün insanlığa hitaben söylenen sözcüklerde erkekten yola çıkılmaktadır. İngilizcedeki man, mankind ve

human sözcükleri kadınları da içine alan fakat, erkeklere ait tanımlamalardır (Wardhaugh 1986:302). Türkçe'deki adam olmak, adam gibi davranmak, sokaktaki adam deyimlerinde de aynı özelliği görmekteyiz. Topluluklara hitaben konuşmalarda beyler sözcüğü toplulukta bayan olup olmamasına bakılmaksızın yaygın olarak kullanılmaktadır.

1.2. Kuramsal Çerçeve

1.2.1. Dil ve Kültür İlişkisi

Dilin kültürü ve dünya görüşünü etkileyip etkilemediği hala tartışılmaktadır. Bir başka görüş ise dünya görüşünün ve toplumsal değerlerin dili etkilediğidir. Toplumdaki cinsiyetçiliğe baktığımızda dilin bundan payını almış olduğunu dolayısıyla dilin kendi başına cinsiyetçi olmadığını söyleyebiliriz (Fromkin, Rodman 1983:270, Wardhaugh 1986:305).

Dil ve kültür ilişkisi konusundaki çalışmalarda, dillerdeki renk ayrımları,³ akrabalık tanımları, kişi zamirleri, dilsel tabular ve örtmece laflar gibi konularda diller arasındaki fark ve benzerlikleri ortaya koyarak nedenleri tartışılmaktadır.

Sapir(1921)'e göre bir kültürün içeriği olan sözcük dağarcığındaki anlam değişiklikleri, eski sözcükleri kullanılmaması, dile yeni sözcüklerin eklenmesi... hepsi kültürün kendi tarihine bağlıdır. Sözcüklerin özellikleri açısından kimi dillerde önemli olan ayrımlar kimi kültürlerde hiç de önemli olmayabilir (bkz Vardar1983:54).

Dilin dünya görüşümüzü ya da daha geniş anlamıyla kültürümüzü belirlediği konusundaki iddia, Sapir-Whorf hipotezi olarak bilinir. Bu hipotez iki temel sayılıya dayanmaktadır: Birincisine göre dil, düşünce biçimimizi etkilemektedir (*Linguistic Determinizm*). İkincisine göre ise her dilin kendi iç ayrımları (*Distinction Encodes*) vardır ve bir dildeki ayrımlar başka bir dilde bulunmaz (*Linguistic Relativity*) (Crystal 1987:15; Arslantunali 1992:87)

Her kültürün kendi gereksinimlerini karşılayacak dili olduğu ve her dilde her şeyin az ya da çok sözcükle anlatılabileceği görüşü Sapir ve Whorf'a karşı öne sürülmüş ve daha çok kabul görmüştür (Crystal 1987:15). Kullandığımız dilin dünya görüşümüzü etkileyip etkilemediği tartışmalarının yanı sıra, aynı şekilde dünya görüşümüzün dilimizi etkilediği bir gerçektir.

Porzig dilin oluşumu ve gelişimini bazı gereksinimlerin varlığına bağlarken, Humboldt'a göre bu süreç kendiliğinden oluşmuştur ve dillerin çeşitliliği dünya görüşlerinin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Locke'a göre ise her kültürün dili öylesine kendine özgüdür ki çeşitli diller karşılaştırılırsa birbirini tam olarak karşılayan iki sözcük bile bulunamaz (Akarsu 1984:64).

Strauss dil ve kültür ilişkisi konusunda şunları belirtmektedir:

Sanki sadece iki kutup varmış gibi düşünüyoruz. Bir yanda dil, kültür diğer yanda. Böylece sorun, sebep-sonuç ilişkisi içinde tanımlanabilirmiş gibi davranıyoruz: Dil mi kültürü etkiler, yoksa kültür mü dili? Oysa dilin de kültürün de temel olarak benzer etkilerin ürünü olduğunun yeterince farkında değiliz (bkz. Arslantunahı 1992:88).

Dilin mi kültürü, kültürün mü dili belirlediği tartışması konusunda farklı okullar farklı görüşler ileri sürmektedir. Örneğin Evrenselcilere göre dil kültürün simgesel düzeyde anlatımıdır ve dil ve kültür arasında kaynak, amaç ve işlev yönünden ortaklık vardır. Relativistlere göre kültür simgeler dünyasındaki görüşlerin bir yaşam biçimine dönüşmesidir (İzbul 1984:1).

Dil ve kültürden hangisinin diğerini belirlediği sorusuyla birlikte dilin kültürü yaşatan, benimseten, yayan işlevi üzerinde de durmak yerinde olacaktır. Buna göre kültürel öğelerin, kurumların ve gruplararası ilişkilerin kurulması, saklanması, aktarılması ve bunlar arasındaki değişimin yansıtılması ancak dille mümkündür (Güvenç 1991:74). Çünkü

dil hem kültürün bir ögesi hem de diğer ögeler arasındaki her türlü bağ kuran bir araçtır. Bu açıdan bakıldığında kadın ve erkek rollerini belirleyen bütün kurallar bu ayrımı dile yansıtmaktadır.

Başka bir deyişle, dil bu ayrımı kuran yaşatan ve aktaran bir araç olarak kadın-erkek farklılığının var olduğu birçok ögeden yalnızca biri olarak görülmektedir.

1.2.2.Konuşma Dili ve Yazı Dili

Konuşma dili, günlük yaşamın akışını kolaylaştıran duyguların ve heyecanların hemen aktarılmasını sağlayan en eski dil biçimi olarak tanımlanır. Bir dildeki mecaz anlamlar ve deyimler konuşma diliyle oluşur. Porzig (1990), konuşma dilinin dolaysız bir dil olduğunu ve bu özelliğiyle varolan durumun dışına taşmayacağını belirtir. Konuşma dili üzerinde çalışılmamış spontan bir dil olarak molalar, son hecelerin uzatılması gibi yazı dilinde olmayan kimi özellikler gösterir. Konuşma dili, iki ya da daha çok kişi arasında karşılıklı gerçekleştirilir. Bu özelliği ile konuşma dili yeni durumlar yaratılmasına bağlı olarak değişiklik gösterebilir (Sönmez 1990:119-121; Aksan 1990:85).

Konuşma dili, temel birimi olan sesin yetersizliğini mimik ve jestlerle tamamlayabilme özelliğine sahiptir. Konuşma ve yazı dili arasındaki fark, yazısı olan her kültürde görülmektedir. Yazı dili, daha ölçünlü ve kurallı bir dil biçimi olması bakımından toplumdilbilimdeki çalışmalarda, konuşma dili ve ses kayıtlarına dayalı olması nedeniyle kullanılmaktadır.

Konuşma dili telaffuzda, vurgu ve tonlamada, cinsiyete dayalı ayrımlar taşır. Bu olanaklardan yoksun olduğu için yazı dilinin daha az cinsiyetçi olduğu söylenebilir. Kramer, iki fotoğrafta gördüklerini yazmalarını istediği kolej öğrencilerinin raporlarındaki yazı dilinde, kız ve erkek öğrencilere ait bir fark bulamadığını belirtir. Ama izledikleri bir filmi anlatmaları istendiğinde bu fark ortaya çıkmaktadır (Hickerson 1980:91). Yazı dili ve konuşma dili arasındaki farklar konusundaki çalışmalar, genellikle aynı konu üzerinde yazılan yazıların ve konuşmaların karşılaştırılması şeklinde sürdürülmektedir. Hickerson

(1980:91) üniversite öğrencilerinin benzer ilgi ve aktiviteleri olması nedeniyle kız ve erkek öğrenciler arasında bu türden farklılıkların görülmeyeceğini belirtmektedir.

Konuşma dili bir topluluğun dilinin çeşitli söyleyiş özellikleri taşıyan yönü olarak yazı dilinden bağımsızdır. Konuşma dili, yazı diline oranla daha hızlı bir değişme, gelişme içindedir. Bu değişimde kısa anlatım çeşitli vurgulama istekleri gibi ruhsal nedenlerin yanında, söyleyişten kaynaklanan etkenlerin de payı vardır.

1.2.3. Cinsiyete Dayalı Rol Ayrırımları

Cinsiyet, biyolojik anlamdaki cinsten farklı olarak kültürel bir boyut taşımaktadır. Kadına ve erkeğe uygun görülen davranış, jest, mimik ve konuşmalar aynı zamanda her iki cinsi birbirinden ayırmaya yönelik özellikler göstermektedir. Her kültür kadından ve erkekten belli davranış biçimleri bekler ya da onları belli davranış biçimlerine zorlar. Bu, kadına ve erkeğe şöyle ya da böyle davranmasının öğretilmesi yoluyla olur.⁴ Dil de kültürleme süreciyle kazanılan böyle bir öğedir.

Kız çocukları genellikle annesiyle (veya başka bir kadınla) yarışmacılığa yönelik olmayan ev içi etkinlikleri sürdürür. Bu işlerde dil çok önemlidir. Kız ve erkek çocuklar bu yönde kazanımlar elde ederek yetişkinler dünyasına hazırlanır. Kız çocukları, gruplar içerisinde ve genellikle ikili gruplar halinde oynamaktadırlar. Arkadaşlıkları, konuşma ve sırları paylaşma üzerine kurulu "yakın arkadaş" çerçevesinde odaklanmaktadır. Grup ilişkileri genellikle eşitliğe dayalıdır. Kapalı olan bu gruplara girmek zordur. Fakat girildikten sonra eşit ilişkiler yeni üye için de geçerlidir. Eşitlikçi ilişkiler ve işbirliğinin bozulması halinde bu gruplar dağılabilir (König 1992:31; Tannen 1990:134).

Erkek çocuklar ise genellikle ev dışında toplandıkları geniş grupları tercih etmektedirler. Onlar için eylemler konuşmalardan daha önemli olmaktadır. Bu gruplarda üyelerarası yarış belirgindir. Gruba girmek kolay olsa bile kimin hangi konuda daha iyi olduğu önemli olduğundan eşitlikçi ilişkiler kurmak zordur (König 1992:31, Tannen 1990:134).

Kadın ve erkek rol ayrımlarının bir başka özelliği erkeğin baskınlığı, kadının bağımlılığını öngören bir sistem üzerine kurulu olmasıdır.⁵ Kız ve erkek çocuklar bu yönde kazanımlar elde ederek yetişkinler dünyasına hazırlanmaktadırlar.

Dildeki kadın erkek farkını sosyal yaşamdaki farklılığın nedenlerinden başka birşeyle açıklamak yanlış olur. Çocukluktan bu yana erkeğe bağımlı olmayı öğrenen kadın, dil konusunda da aslında erkeğin kurallarına uymaktadır. Kadın ve erkek arasındaki ilişki eşitler arası bir ilişki değildir. Ast-üst ilişkisinin ya da genel anlamıyla eşitsiz ilişkilerin var olduğu her yerde "doğru laf", "doğru davranış" üst tarafından tanımlanır. Bu ayrım sadece kadın erkek arasında değil çocuk-yetişkin, işçi-işveren ve diğerleri arasındaki ilişkilerde de sürmektedir (Mc Connel Ginet 1990:41). Yani sosyal yaşamda belirleyici olan dilde de belirleyicidir. Bizce burada dikkat çekilmesi gereken nokta, yukarıda adı geçen her tür eşitsiz ilişkide aynı zamanda kadın erkek eşitsizliğinin varolabileceği, yani kadın ve erkek ayrımının, eşitsiz ilişkilerin ilki ve en yaygını olduğudur.

Kadın ve erkeklerin birarada yaşadıkları, çalıştıkları ya da eğitim gördükleri yerlerde bu farkın birçok bakımdan azaldığı görüşü yaygındır. Çünkü birarada olma olanağı roller ayrımını yumuşatmaktadır. Fakat bu yakınlaşmanın erkekten kadına değil kadından erkeğe doğru olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Başka bir deyişle yakınlaşma erkekler dünyasına adım atan kadının erkeklerin kurallarıyla tanışması ve onları benimsemesi yoluyla gerçekleşir. Buna karşın Arat (1986:185) çalışma yaşamına girmiş kentli kadınların, erkek meslektaşları tarafından iş arkadaşı olarak değil, karşı cins olarak kabul edildiğini belirtmektedir (Arat 1986:185). Yukarıda sözü edilen yakınlaşma ülkemizde Cumhuriyetle birlikte başlayan dilde yenileşme çalışmalar, eğitim ve kentleşmeye bağlı olarak dilde de yaşanmıştır.

Kültürel rollerin farklılaşması bağlamında bakıldığında bir ev kadınının, iş yaşamındaki ya da üniversitedeki bir kadından daha fazla kadın söylemine yakın olacağı açıktır. Başka bir deyişle öyle görünüyor ki kadının ilgi ve aktiviteleri erkekten ayrılınca dili de farklılaşmaktadır. Her iki cinsin biraradalığı arttığı oranda her iki dil biçimi de yakınlaşmaktadır.

Yani kadın ve erkeğin görece olarak eşit konumda olduğu gruplarda bu fark azalabilmektedir (Hickerson 1980:91).

Birçok toplumda çeşitli meslek ve uğraşlar da kadına veya erkeğe ait olarak kabul görmekte, yargıçlık, mühendislik, doktorluk gibi mesleklerin erkeğe, öğretmenlik, sekreterlik gibi mesleklerin kadına atfedildiği bilinmektedir. Bu yüzden de erkeğe ait olduğu yaygın olarak kabul gören doktorluk mesleğini yürüten bir kadından "kadın doktor" diye söz edildiğini oysa bir hemşireden söz ederken "kadın hemşire" denilmediği görülmektedir. Kadın doktor denmesinin altında yatan ise, doktorluğu erkeğe ait gören kültürel edinimlerdir. (Wardhaugh 1986, König 1992:26).

1.2.4. Kadını ve Erkeği Konu Alan Dil

Birçok dilde kadın ve erkeğe ilişkin sözcük ve deyimlerde erkeği ölçüt olarak alan ve kadına karşı bir tutum sergileyen örnekler vardır. Erkeklerin birbiriyle alay ettikleri, birbirlerini aşağıladıkları sözcük ve deyimlerde kadından, kadınsılıktan yola çıkıldığı görülmektedir. *Kadın gibi, karı gibi, kancık* hep erkeği kadına benzeterek aşağılayan sözcüklerdir. Fakat aynı türde sözcük ve deyimlerin erkekler için kullanılanları yok gibidir. Yine kadına yönelik sıfatlarda da kadını aşağılayıcı özellikler göze çarpmaktadır. Türkçedeki *eksik etek, kaşık düşmanı, kancık, kahpe* ve *kaltak* gibi sözcükler örnek olarak verilebilir. Bu sözlerin kadınlar arasında da kullanılıyor olması ayrıca dikkate değerdir. Bir erkek bir erkeği *kadın gibi düşünüyorsun* ya da *kadın gibi davranıyorsun* diye aşağılayabilirken, bir kadın bir kadına *erkek gibi davranıyorsun* diyerek aşağılamış olmayacaktır. Çünkü böyle bir ifade kültürel temelden yoksundur.

Kadınlarla ilgili örtmece sözcüklere dikkat çeken Lakoff (1975: 20); *gentleman*'deki man sözcüğünde örtmece bir anlam olmadığını, fakat *woman* sözcüğü yerine örtmece anlamı olan *lady* sözcüğünün kullanıldığını belirtmektedir. Türkçe'de de kadın yerine bayan ,hanım, hanımefendi, abla, yenge gibi sözcükler kullanılmakta, bu sözcükler karşı tarafın yaşına ve ilişkiye bağlı olarak değişmektedir (König 1992:26).

Kadın için söylenen *yavru, bebek* vb. ifadeler onun cinsel ve fiziksel

yanına ağırlık veren sıfatların yanında başka şeylerin güzelliğini de kadına benzeterek anlatıldığı bilinmektedir. Örneğin yeni bir araba için "kız gibi araba" ifadesi kullanılmaktadır. Poynton (1989:50) Shorter Oxford English Dictionary ve Macquaire Dictionary'de erkek sözcüklerinin kadın sözcüklerine oranının 3/1'e yakın olduğunu, kadının cinselliğini konu alan aşağılayıcı sözcüklere yer verildiğini belirtmektedir.

Özellikle yazılı basında (karikatür, çizgi roman vb.), televizyonda (skeçler, oyunlar vb.) kadınlar çok konuşan kişiler olarak gösterilmektedir. Mc Connel-Ginet (1990:41) bu saptamanın altında yatan gerçeğin kadınların konuşmaya daha çok zaman ayırabilmesi olduğunu, kadınların ev alışveriş ve çocuklarla ilgili konuşmalarının temel nedeninin ise bu işlerle kadının fazlaca içiçe olması olduğunu belirtmektedir.

Türkçe'de de atasözleri ve deyimlerde kadına yönelik söylemler hakkında önemli ipuçları vardır. Atasözlerimizde, kadına verilen annelik rolüne, evine bağlılığa, erkeğe bağımlı olma ve toplum içindeki ikincil konumuna değinen pek çok örnek verilebilir.⁶

Kadınların da erkeklere yönelik söylemler geliştirdikleri bilinmektedir. Kadınların kullandığı dil üzerine bir araştırma yapan Risch (1987:356), Cincynaty Üniversitesi'ndeki kız öğrencilerin erkekleri aşağılayıcı sözler kullandıklarını saptamıştır. Bu çalışmada, kız öğrenciler erkeklik, hayvan ve kafa (head) gibi çeşitli kategorilerde erkekler için kullandıkları 279 aşağılayıcı kavram yazmışlardır.

Dilde cinse bağlı farklılık toplumsal tabakalaşma, eğitim olanaklarından yararlanma gibi çeşitli sosyal/kültürel değişkenlere bağlıdır. Dolayısıyla kadınlar bu olanaklardan yararlandığı ölçüde dillerini geliştirebilmektedirler. Güney Carolina'da yapılan bir araştırmaya göre hemşirelik, satıcılık, ilkökul öğretmenliği gibi işlerde çalışan kadınlar standart dil biçimini kullanmaktayken, daha düşük statüdeki işlerde çalışanlar ise (örneğin balıkçılar) yerli dilini kullanmayı sürdürmektedirler (Aries 1987).

Lakoff kadınların konuşmaları sırasında çok soru sorduğunu, bunun

nedeninin kadınların genel olarak kendine güvensizliği olduğunu iddia etmektedir (Fasold 1990:109-110). Lakoff kadınların konuşma biçimlerini dilbilimsel ilkeler açısından birkaç çalışmada incelemiştir; kadınların kararsız karakterlerini onay bekleyen sorularla (*tag questions*) açığa vurduğunu saptamıştır. Ancak, konuşmalar sırasında kadınların görüşlerinde ısrarlı olmadıkları ve karşılarındakini ikna etmeye çalışmadıkları, özellikle İngilizce'de kadınların nezaket ve şaşkınlık kalıplarını daha çok kullandıkları belirtilmektedir (Wardhaugh 1986:306-308).

Lakoff (1975) İngilizce'de kadınların özellikle tatlı (*sweet*), şirin (*lovely*), sevimli anlamına gelen sıfatları ve bazı renk isimlerini sıklıkla kullanmayı tercih ettiğini saptamıştır. Yine Lakoff'a göre kadınlar genellikle bilgilerinden emin olmadıkları için kendilerine yöneltilen soruları kesin ve tam yanıtlamaktan kaçınmaktadırlar (Wardhaugh 1986:305).

Lakoff 1975'de yayınlanan "Language and Women's Place" adlı makalesinde kadını konu alan dil ve kadınların kullandığı dili ayrıntılarıyla inceleyerek dilde kadının yerini sorgulamış, konuşmacının cinsiyetine bağlı olarak altı kategori belirlemiştir: Bunlar, sözcük kullanımındaki farklılıklar, kadınların kullandıkları erkeklerin kullandıklarına oranla daha zayıf nitelikli hiddet terimleri, kadınların nötr sıfatları kullanması, eklentili sorular, düz cümleyi vurguyla soru biçimine dönüştürmek, direkt konuşmayı güçlendirmektir.

Toplumdilbilimsel çalışmalar, her toplumsal katmandan kadının dilin daha prestijli olan ölçünlü (standart) biçimine erkeklere oranla daha yatkın olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kadınlar konuşurken toplumsal konumlarını yansıtmayı tercih etmektedirler. Başka bir deyişle kadınlar konuşurken statülerinin bilincindedirler (Trudgill 1983, Mc Connel Ginet 1990; Cheshire 1984:43).

Kadınların kullandığı dil biçimi kadına kültürce uygun görülen rollerle paralellik göstermektedir. Kadın, hem biyolojik özellikleri hem de toplumsal ve kültürel kazanımları ile ikincil konumda

değerlendirilmektedir. Örneğin biyolojik olarak kadınlar kilo almaya daha elverişli, fiziksel olarak daha güçsüz olarak bilinirler. Erkekten daha çabuk gelişip daha uzun yaşarlar. Kadın sesi erkek sesinden incedir (Wardhaugh 1986:303). Oysa bu farkları sıralarken kültürel faktörler de gözönüne alınmak zorundadır. Kadınların uzun yaşaması uğraşlarının ya da mesleklerinin farklılığına da bağlanabilir. Dolayısıyla, erkeklerin ve aynı şekilde kadınların birbirlerinden farklı davranışları doğdukları andan itibaren elde ettikleri kazanımları(*kültürleme*)⁷ndan kaynaklanabilir.

Kadınların erkeklerden farklı bir dil biçimi kullanmalarının yanı sıra bazı kültürlerde kadınların kimi durumlarda, kimi kişilerle konuşmadığı da gözlenmektedir. Şili'deki Araucanian kızılderililerinde ideal eşin kocasının yanında hiç konuşmayan ya da fısıltıyla konuşan kadın olarak kabul edildiği bilinmektedir (Wardhaugh 1986:307). Caporal (1982:662) da Anadolu'da gelinlerin kayınbirader ve kayınpederleri ile konuşmalarının hoş karşılanmadığını belirtmektedir. Jesperson kadın ve erkek dil farklarının bir nedeninin de kadına yasak olan bazı sözcükler olabileceğini belirtmektedir (Trudgill 1983:80). Binlerce yıl önce Çin'de kadınların kendi aralarında gizli bir yazı dili geliştirdikleri bulunmuştur.*

Bazı dillerde kadına yasak ve tabu olan biçimler görülmektedir. Bu olgu Trobriand adasında Mayans, Zulu ve Mongollar'da gözlenmektedir. Tabu olan sözcük, ses ve biçimler genellikle av, dinsel törenler veya kimi akrabalık terimlerine ilişkindir. New Queens'teki Dyirbal topluluğunda anne-baba olmuş kadın ve erkeğin kayınvalide ve pederlerine nasıl hitap edecekleri aynı dilbilgisel kurallarca tanımlanmış, ancak farklı sözcüklerle belirlenmiştir. Zulular'da kadın, kayınpederinin ve onun erkek kardeşinin adını söylememektedir (Trudgill 1983). Zulularda kadınlara /z/ sesi yasak olduğu için kadınlar, su anlamına gelen *amazi* sözcüğünü *amandabi* biçiminde kullanabilmektedirler (Trudgill 1983:81).

Bolivya'daki Chiquito kızılderililerinde ise akrabalık sözcükleri kadına ve erkeğe göre değişmektedir. Kadın için anne, *isupu*, baba *ipapa*, erkek için anne, *ipaki* baba, *ijai* dir (Wardhaugh 1986:305).

Porzig (1990) ise cinselliğe dayalı dilin özellikle ilkel topluluklarda

erkeklerin tekelinde olduğunu kadın ve çocuklardan karşı gizlendiği belirtmektedir. Bu örnekler de göstermektedir ki kadınlar erkekler dünyasında birçok bakımdan "dışarıdakiler" olarak kabul edilmektedirler.

Özellikle feminist yazarlar (bkz.Irigaray 1983) kadınların dili, objeleri patriarkal bir düzene sokmakta araç olarak kullandığını belirterek dilin kadını dışarda tutan yapısına dikkat çekmektedirler. Feminist bakış açısına göre dili kullanmak, kadın için kendi gerçekliğinden uzaklaştırmaktadır.

1.2.5. Kadın ve Erkek Dili

Dil ve özellikle konuşma dilinde hemen bütün kültürlerde birbirine benzeyen konuşma biçimleri kadın ve erkek dilini belirler. Batı toplumlarında yapılan çeşitli araştırmaların sonuçlarına göre, erkeklerin yüksek sesle, saldırgan, otoriter, sözünü sakınmayan, konuyla (*task*) direkt ilgili konuşmaktadır. Kadınların konuşma biçimi yumuşak, arkadaşça, hassas, kibar, açık ve heyecanlıdır (Kramarae 1977, Aries 1987:149). Erkekler daha ısrar edici ve nedenler üzerinde daha fazla dururken kadınlar daha kabul etme eğiliminde, anlayışlı ve esnektir. Erkekler iş gruplarında görüş ve düşüncelerini açıklamada ve bilgi verme konusunda daha öndeyken, kadınlar sosyal duyuşal alanda, gerginliği hissetme konusunda ve dayanışma göstermede erkeklerden öndedir (Aries 1987:151).

Bazı araştırmacılar çok konuşmanın ya da konuşma hakkının karar alma ile doğru orantılı olduğunu belirtmektedirler. Örneğin patriarkal ailelerde baba, matriarkal ailelerde anne çok konuşur. Çünkü birincisinde söz hakkı babanın ikincisinde annenindir. Oysa sosyal konum ilişkilerde belirgin olmaya başlayınca kararlarda cinslerden birine atfedilecek bir üstünlük izlenmektedir (Aries 1987:157).

Mc Connel-Ginet (1990:41-49)'e göre dildeki anlamlar üretilir ve aktarılır. Anlamları üreten baskın grupsa yani erkeklerse anlamların onlar lehine olması kaçınılmazdır. Cinsiyetçiliğin kültür tarafından belirlendiği konusunda yeterince kanıt vardır. Özellikle geniş gruplarda sosyal konum, rol, eğitim, konuşmacıların yakınlık derecesi, etkileşimin kurulması ve

katılımcıların cinsiyeti etkileşim sürecinde rol oynamaktadır.

Kültürleme ile verilen rol farklarının dile yansıdığını belirtirken bir de dilin kendinde varolan gramatik ayrımlarını da hesaba katarsak sorunun boyutları farklılaşır. Örneğin İngilizcedeki erkek ve kadın için ayrılan kimi sıfatlar aynı sıklıkla kullanılmamakta, *She is Fred's widow* denilebilirken *He is Sally's widower* denilmektedir (Lakoff 1973). Aynı şekilde *brotherhood* kadınları da kapsayan bir sözcük iken *sisterhood* erkekleri kapsamamaktadır. *Hero* (kahraman) sözcüğü erkekler için sıklıkla kullanılırken *heroine* kadınlar için aynı sıklıkta kullanılmamaktadır.

Porzig (1990:47) modern dil topluluklarındaki çeşitli özel dillerin, (alt kültürler, müzik, resim, politika, argo, gençlik...) çok eski ve tek bir özel dilin erkekler birliği dilinin zayıflatılmış ve dağınık bir yansıması olduğunu belirtir. Kimi geleneksel topluluklarda av, din, büyü ile ilgili dilleri de tekellerinde tutanların erkekler olduğu gözönüne alınırsa dilin kültürel ayrımlarının erkekler tarafından yapıldığı belirgin hale gelecektir. Bu gerçeğin birçok kültürde kaybolmakla birlikte hala yaşıyor olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kadın ve erkeklerin iki ayrı dil kullanmasından çok, aynı dili konuşan bir dil topluluğu içerisinde kadın ve erkeğin farklı biçimler kullanması olarak tanımlanan dilde cinsiyetten kaynaklanan farkları, çeşitli kültürel sistemlerde (avcı-toplayıcı, tarımcı ve endüstrileşmiş) her kültürde yaşayan bir olgudur.

Lakoff güçlü/yaralayıcı küfürlerin (*damn, shit vb*) erkekler tarafından kullanılmasına toplumca izin verilen ifadeler olduğunu, kadınlara ise *oh dear!, fudge* gibi kızgınlık ve hiddetlerini belirten daha zayıf ifadelerle izin verildiğini belirtir. *A great idea!* deyimini kadınlar ve erkekler için söylenebilecekken *a divine idea* sadece kadınlar tarafından kullanılmaktadır. Lakoff, kadınların hem kendilerine uygun olanları hem de erkeklerin de kullandıkları bu nötr sıfatları kullanmakla avantajlı göründüğünü belirtmektedir (Fasold 1990:103).

Trudgill'in Norwich kentinde yaptığı araştırmada erkekler herhangi

bir sesin (örneğin uzun /o/) yaygın (*favored*) biçimini kadınlardan çok kullandıkları halde sorulduğunda çok daha az kullandıklarını belirtmişlerdir. Çoğu kadınlar ise bu değişkeni kullanmalarında daha doğru değerlendirme yapmışlar fakat erkeklerden farklılık gösterdikleri noktalardan daha abartılı olarak bahsetmişlerdir. Trudgill'in bu çalışmasında Labov'un *covert prestige*⁸ terimine daha geniş anlam yüklediği belirtilmektedir (Trudgill:1983:90).

İlkel kültürlerde yapılan alan çalışmaları sırasında, kadın ve erkeklerin ayrı dil biçimleri kullandıklarının saptandığı en eski örnek, Antillerdeki Carib adası yerlilerinin dilidir. Bu ada yerlilerinde görülen kadın ve erkek arasında dil farkına yol açan etken ise şöyle açıklanmaktadır: Caribliler, Arawak kabilesinin yaşadığı adaları ele geçirip erkekleri öldürerek kadınlarla evlenmişlerdir. Kadınlar Arawak dilini aralarında kullanmayı sürdürmüşler ve kız çocuklarına öğretmişler, erkek çocuklar ise 5-6 yaşlarından sonra babalarının dilini öğrenmeye başlamışlardır. 18. yüzyılda bazı araştırmacılar Carib'li kadın ve erkeklerin ayrı dil kullandığını sanmışlardır. Oysa aynı gramatik yapıyı kullanmakla birlikte, sözcük düzeyinde (şahıs zamirlerinde ve yaygın olarak da isimlerde) farklılıklar vardı. Örneğin yağmur anlamına gelen sözcüğü kadınlar *kuyu*, erkekler *kunobu* diye telaffuz ediyorlardı. Kadın ve erkeklerin kullandığı dildeki farklı sözcüklere bakıldığında bunların Carib dilindeki sözcüklerin %10'unu bile oluşturmadığı görülmüştür (Wardhaugh 1986:303; Trudgill 1983:80; Hudson 1980:121)

Kadın ve erkek dil biçimlerinin farklılaşmasının en yaygın olanı ses (*phonologic*) ve ekler (*prefix, suffix*) düzeyindeki farklılaşmadır. Bu sözcüklerin başındaki ya da sonundaki seslerin veya sözcük içindeki bir sesin farklı telaffuz edilmesi ya da hiç telaffuz edilmemesi biçiminde görülür (Wardhaugh 1986:304).

Sapir, California'daki Yana dilinde yaptığı çalışmayı değerlendirirken biçimbilimsel (*morphologic*) farklarda iki temel kural olduğunu belirtmektedir. Bunlar erkeklerin kendi aralarında daha uzun formları kullanmaları ve az olmakla birlikte sözcük sonlarına ekler (*suffix*) getirerek sözcükleri uzatmalarıdır. Örneğin /-na/ eki erkek geyik anlamına

gelen *ba* sözcüğüne eklenerek *bana* haline getirilir, ya da ateş anlamına gelen *av*, *avna* olur. Topluluğun diğer üyeleri olan kadın ve çocukların kullandığı dilde ise genel olarak kısaltma eğilimi vardır. Erkeklerin kullandığı dilde sözcükler /-a,-i,u/ gibi kısa ünlülerle bitiyorsa bu sesler düşürülmekte, ya da titreşimsiz ünsüzle bitirilmekte, /b,d,g/ gibi ünsüzlerle bitiriliyorsa /p,t,k/ gibi sert ünsüzlere dönüştürülmektedir (bkz. Coates 1986:36).

Bir Kuzeydoğu Asya dili olan Yukaghir dilinde kadınlar ve çocuklar sözcük içerisinde /ts/ ve /ds/ erkekler ise /tj/ ve /dj/ seslerini kullanmaktadırlar. Bengal'de ise erkekler sözcük başındaki /n/ sesi yerine /l/ sesini kullanmaktadırlar (Wardhaugh 1986:304; Trudgill 1983:79).⁹

Bir Sibirya dili olan Chukchi dilinde kadınlar ünlülerin arasında /n/, /t/ gibi ünsüzler getirmektedir. Erkekler *nitvaqaat* derken kadınlar *nitvaqenat* demektedirler (Trudgill 1983:85). Trudgill bu ses düşmelerinin sonradan olduğunu ve birçok kültürde kadındilinin erkek dilinden daha eski olduğunu belirtmektedir (Trudgill 1983:85). Değişiklik erkeklerin kullandıkları biçimde olduğu için birçok dilde bu nedenle kadın dil biçiminin erkek dil biçiminden daha tutucu (conservative) olduğunu iddia etmektedir.

Gros Wentre'deki kızılderili kadınlar ekmeği *kjasta*, erkekler ise *djasta* şeklinde telaffuz etmekte, sözcükleri kadın erkeğe aktarırken *female* erkek kadına aktarırken *male* formuyla aktarmaktadırlar (Wardhaugh 1986:304; Trudgill 1983:85).

Tai'de ise erkekler fiillerin sonuna /mak/ eki getirmektedirler (Hickerson 1980:90). Montreal'de birçok erkeğin tanımlıklardaki (il, elle, la, les) /l/ sesini kullanmadıkları gözlenmiştir (Wardhaugh 1986:304).

Scotland'daki kız öğrenciler üzerine yapılan bir çalışmada kız öğrencilerin *water* ve *got* gibi sözcüklerdeki /t/ sesini gırtlak vuruşu (*glottal stop*)yla kullandıkları saptanmıştır (Wardhaugh 1986:304).

Haas 1944 yılında Louisiana'daki Koasati dilinde yaptığı çalışmada

erkeklerin fiillerin sonuna /s/ sesi getirdiklerini saptamıştır. Bir şeyi yerinden kaldırmak anlamına gelen fiili erkekler *lakaws* kadınlar ise *lakaw* şeklinde telaffuz ediyorlardı. Fakat zamanla kadınların çocuklara dili *male* formula öğretmeye başlamasıyla bu fark ortadan kaybolmuştur (Wardhaugh 1986:304).

Françis Ekko, Hindistan'daki Kurux kabilesinde kadınların kullandıkları dil biçimlerinin dinleyicinin cinsiyetine göre değiştiğini ama erkeklerin her dinleyiciye aynı biçimde hitap ettiklerini saptamıştır. *Geliyorum* anlamındaki cümleyi (veya fiili) kadınlar, kadınlara *bar'en* erkeklerle *bardam* diye aktarırken erkekler herkese *bardan* demektedirler. Görülüyor ki kadın, diğer kadınlara başka bir ifade kullansa bile erkeklerle "male" formula hitap etmekte, ya da erkeğe hitap ettiği biçimde kadınlara hitap edememektedir (Fasold 1990:91).

Çağdaş kültürlerde de yapılan çalışmalar benzeri sonuçlar vermiştir. Kimi zaman dikkati çekmeyecek kadar az olmasına karşın Amerikan İngilizcesinde kadınların seslileri daha ince (*more front*) daha kalın (*more back*), yüksek (*higher*) veya alçak (*lower*) telaffuz ettikleri saptanmıştır. Yine Amerikan İngilizcesindeki çalışmalara göre erkeklerin gırtlak (*glottal*) seslerini daha sık kullandıkları bulunmuştur (Trudgill 1983: 85).

Japoncada kadınlar, konuşurken cümlelerin sonuna /ne/ eki getirerek kendilerinden bahsederken *watasi* ve *atasi*, erkekler kendilerinden bahsederken *wasi* ve *ore* demektedirler (Wardhaugh 1986: 306).

Bazı dillerde ise buna benzer ek ve sesler yerine kadın ve erkeğin sözcük seçiminde farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar kadın ve erkeğin kültürel bilgi ve aktivitesinin farklı olmasıyla açıklanabilir. Ne var ki bu farklı seçimler, bir tercihin değil her iki cinsin nasıl konuşmaları gerektiği konusundaki toplumsal önkabullere uymalarının bir sonucu olarak gözlenmektedir.

Kültürün bir dil biçiminde ısrar etmesi sadece cinsiyetlere yönelik

olmayabilir. Örneğin Güney Britanya'da *car* (otomobil), *card* (kart) gibi sözcüklerdeki /r/ sesinin olmaması yüksek bir statüyü simgelerken aynı sesin kullanılması New York'ta yüksek statüyü simgelemektedir.

Ağaçsaban (1989)'ın Eskişehir'de bir orta öğretim kurumunda, kız ve erkek öğrencilerin cinsiyetten kaynaklanan değişik dil kullanımlarını saptamak amacıyla yaptığı çalışmada , kız öğrencilerin ad ve özellikle soyut adları, erkek öğrencilerin ise somut adları daha çok kullandıkları bulunmuştur. Erkek öğrencilerin eylem gösteren adları, kız öğrencilerin ise etken edilgen ve yardımcı eylemleri yeğlediklerini; kız öğrencilerin sıfatları kişi ve gönderme adlarını sıklıkla kullandıklarını saptamıştır (bkz. König 1992:28)

1.2.5. Kadın ve Erkek Arasındaki İletişim

Konuşma eylemi aslında sadece kadın ve erkek arasında değil hemen her ortamda farklı faktörlerce etkilenen karmaşık ve dinamik bir iletişim sürecidir. En basit iletişim sürecinde bile konuşmacı (*verici*), dinleyici (*alıcı*), ve ileti (*mesaj*) olmak üzere en az üç öge vardır.

Gumperz (1982: 11) konuşmaların anlaşılmaya varmak, (birşeyi) değerlendirmek ve danışmak gibi amaçlara yönelik olduğunu, öyküleme, açıklama, tartışma, vurgulama, emretme, ve yöneltme gibi iletişimsel işlevlerin evrensel olduğunu belirtmekte ancak, gerçekleşmesinin kültürel etkenlere bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

Gumperz (1982:3) toplumsal kimliğin büyük ölçüde dille oluştuğunu belirtir. Gumperz öncülüğünde yapılan çalışmalarda, değişik toplumsal gruplardan gelen bireylerin aralarındaki konuşmalar sırasında olumsuz duygulara yol açan yanlış anlamaların çıktığı ve bunun kadın-erkek iletişiminde de geçerli olduğu bildirilmiştir.

Kadın ve erkek için kiminle konuştukları ve ne konuştukları kadar karşılarındakinin cinsiyeti, konuşmanın anlamı ve amacı farklı olabilmektedir (*Production of Meaning*). Konuşmanın içeriği ve anlamı konuşmacıya olduğu kadar dinleyiciye ve her ikisi arasındaki ilişkiye bağlıdır. Başka bir deyişle kadın da erkek de karşılarındakinin cinsiyetine ve

aralarındaki ilişkiye dikkat ederek konuşmayı düzenlemesi gerektiğini bilmektedir (Mc Connel Ginet 1990). Kadınların bulunduğu ortamlarda erkeklerin daha nazik konuştuğu düşüncesinin altında yatan gerçek de bu olabilir.

Aries (1987:161), kadınların hemcinsleri ile iletişimi bir paylaşma biçimi olarak gördüğünü, konuşmaya katılma eğiliminde olduğunu, ve özel sorunlarını paylaşarak yakın arkadaşlıklar kurduğunu belirtmektedir. Erkekler de konuşmaya tarafların eşit katılımını kabul etmekle birlikte, onlar için konuşma sırası önemli olmaktadır (Mc Connel Ginet2). Amerika Birleşik Devletleri'nde orta sınıf üyesi beyazlar üzerinde yapılan bir çalışmanın sonucuna göre erkeklerin daha çok konuştuğu, karşılarındakinin sözünü daha çok kestiği ve konuşulan konuyu sürdürmede daha başarılı olduğu ortaya konmuştur. Zimmerman ve West'in (1975) halka açık yerlerde yaptığı ses kayıtlarının sonuçlarına göre, hemcinsler arasında karşı tarafın sözünü kesme oranı her iki cins için neredeyse eşitken, farklı cinsler arasındaki iletişimde erkekler için bu oran % 96'ya çıkmaktadır.

Erkekler görüşlerini açıklamakta kadınlardan daha aktiftirler (Mc Connel Ginet 40-41). Erkekler diyalog sürecini ve konuyu bireysel olarak kontrol ederken (*individual conversational control*) kadınlar için diyaloga katılım önemlidir (*social conversational collobration*) ve erkekler konuşmayı kategoriler oluşturarak sürdürmektedirler.

Konuşmacılar arasındaki yakınlığın da cinsiyet farklarını belirlediği ileri sürülmektedir. Günlük konuşmalarda, formal diyaloglarda bu farklılık görülmektedir. Brouwer, Gerristen ve Haan (1976) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, Amsterdam Merkez Tren İstasyonunda biletle alan yolcuların sesleri kaydedilerek incelenmiş, sadece biletle almak ve trenin saatini sormakla sınırlı olan konuşmalarda kadın ve erkekler arasında bir fark bulunamamıştır. Fakat bu çalışmanın sonunda başka durumlarda dilde cinse dayalı bir fark olmayacağı sonucunun çıkmayacağı da belirtilmektedir. Kadınların 309, erkeklerin 278 sözcük kullandığı saptanan çalışmada kısaltmalar, informal dil kullanımı, bilgi isteme veya soru sorma, kararsız kalma, tekrar ve düzeltme kategorilerindeki cinsiyete

dayalı farklılıklara bakıldığı, buna göre küçültme ve kısaltma konusunda kadın ve erkek arasında bir farklılık görülmediği, erkeklerin informal dili kadınlardan %4 oranında fazla kullandığı, %1 oranında fazla tekrar yaptığı, kadınların ise bilgi istemede %11, kararsız kalmada %3 ve düzeltmede %1 erkeklerden önde olduğunun saptandığı ve bunun önemli bir farklılık olmadığı belirtilmektedir. Burada formel ilişkilerde cinsiyete bağlı dil farklarının fazla olmayacağı yorumuna gidilebilir.

Farklılaştırılmış rollerin dille aktarılmasının kadın ve erkek arasında yanlış anlaşılmalara neden olduğu belirtilmektedir. Kadınlar dinleme belirtisi olarak Hmm! Yaa ! gibi sesleri daha sık kullanmaktadırlar. Bu sesler kadın için *Devam et seni dinliyorum* anlamına gelmektedir. Oysa bu sesleri alan erkek, karşısındakinin kendisiyle aynı görüşte olduğunu düşünmektedir. Bu sesleri erkekler daha az kullanmakla birlikte, *Seninle aynı görüşteyim, sana katılıyorum* mesajı vermektedirler (Wardhaugh 1986:309, Mc Connel Ginet1992:42; Maltz ve Borker1982:201).

Kadınlar konuşma sırasındaki sorularla diyalogun sürdürdüğünü düşünürken erkekler daha fazla bilgi istendiğini düşünmektedirler. Kadınlar, diyalog sırasındaki eleştirileri kişiliklerine yönelik olarak kabul etmektedirler (Wardhaugh 1986:310).

Fishman'ın bir çalışmasında kadınlar konuyu ele alma ve sürdürme konusunda erkeklerden daha başarısız bulunmuştur. Üç ayrı konuşmada verilen 76 konudan 45'i kadınlar tarafından, 28'i ise erkekler tarafından başlatılmıştır. 45 kadın konusundan 17'si başarıyla 28 erkek konusundan hepsi başarılı olmuştur. Yine Fishman'ın bir çalışmasında erkeklerin sorduğu 107 soruya karşılık kadınların 263 soru sorduğu saptanmıştır (bkz. Fasold 1990:110).

Daha önce belirttiğimiz Lakoff'un eklentili sorular konusunda yaptığı çalışmalarını destekleyici nitelikte bazı çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin Crosby ve Nyquist (1977) bir kadın fihristinden (woman register) ya da kadın dilinden sözedilebileceğini belirtirlerken, kadınların eklenti soruları daha fazla kullandıklarını doğrulamaktadırlar. Dubois ve Crouch (1975)'in araştırmasına göre erkekler de eklenti soruları daha fazlaca

kullanılmaktadırlar. Holmes (1984)'e göre ise Lakoff'un belirlediği eklentili sorular her zaman kararsızlığı yansıtmayan karşı tarafın da diyaloga katılmasını isteyen nazik önerilerdir (Fasold 1990:107-109). Aries (1987 :149), adı geçen soruların kadınlar tarafından bu amaç için erkeklerden üç kat daha fazla kullandıklarını belirtmektedir. Dubois ve Brower de Lakoff'un araştırmasını test ettikleri çalışmalarında, dinleyicinin cinsinin konuşmacının bu tip soru kullanmasında etkili olduğunu saptadıklarını belirtmektedir (Fasold 1990:107-109).

Kadın ve erkeğin dilsel davranışları incelendiğinde her iki cins arasındaki iletişimin bir parçasının da giz olduğu düşünülebilir. Çünkü kadın ve erkek arasında ciddi yanlış anlamalar veya iletiye birbirine zıt anlamlar yüklenmesi görülmektedir. Bu noktadan hareketle Maltz ve Borker (1982) kadın ve erkeğin konuşma kurallarının birbirinden tamamen farklı olduğu ve her iki cinsin farklı toplumdilbilimsel alt-kültürlerden geldiğini belirtmektedirler. Başka bir deyişle Maltz ve Borker kadın ve erkeğin konuşmalarını aynı varsayımlardan yola çıkarak hazırlamadığını, konuşmacının söylediğiyle karşı tarafın anladığının farklı olduğunu belirtmektedirler. Bu çalışmalar, kadın/erkek arasındaki yanlış anlamalarla batılı ve asya kökenliler arasındaki yanlış anlamaların birbirine benzer nitelikte olduğunu göstermiştir. Aynı toplum içinde yaşayan ve aynı dili konuşan kadın ve erkeğin iletişim sırasındaki bu farklılıkları dikkat çekicidir.

Tannen (1986:125), toplumsal yaşamda erkeğin üstünlüğü gerçeğinden hareketle, iletişim sırasında da erkeğin üstünlük kurmak isteyeceğinin söylenemeyeceğini, kadın ve erkeğin farklı deneyimlerden geçerek ayrı dünyalarda yaşadıklarını iddia etmektedir.

Tannen (1990)'e göre, ileti (mesaj) konuşmanın açık anlamıdır, üst ileti ise tarafların ilişkilerine ve söylediklerine, birbirleriyle ilgili görüşlerine ait bilgi veren yönüdür. Bu özellikleriyle üst iletiler dolaylı anlatım biçimleridir. Diyalogun gereksinimleri karşılama süreci olduğunu, kadının ve erkeğin gereksinimlerinin farklı olduğunu belirtmektedir. Buna göre yakınlığa gereksinimi olan kadın için üst-ileti, bağımsızlığa gereksinimi olan erkek için ileti önemli olmaktadır.

Kadın -Neden günümün nasıl geçtiğini sormuyorsun ?
 Erkek -Eğer birşey varsa söyleyebilirsin. Neden
 sormamı bekliyorsun? (Tannen 1990:125)

Bu konuda Tannen şöyle bir örnek vermektedir: Sylvia ve Harry 50. evlilik yıldönümlerini bir dağ otelinde kutlarlar. Yemekten sonra o gece için hazırlanmış özel kekin servisinin yapılıp yapılmaması konusunda kadınlara ve erkeklere fikirleri sorulur. Erkekler tok olduklarını keki ertesi akşam da yiyebileceklerini söylerler. Kadınlar ise kekin o gece için hazırlandığını dolayısıyla o gece servis yapılmasını isterler (Tannen 1990:127). Konuyla ilgili olarak Tannen erkeklerin keki yiyecek birşey olarak gördüğünü, kadınların ise keke özel bir anlam yüklediklerini belirtir.

Örneklerde de görüldüğü gibi kadınlar üst iletiye önem vermektedirler. Verilen mesajlar alıcının anladığı anlama gelmeyebilir. İleti ve üs-ileti kadına ve erkeğe ileti konusunda farklı yorumlar veririr. Tannen (1990 :133), aynı konuşmada iki taraftan biri olan kadının üst-iletiye önem vermesi nedeniyle diyalogdan beklediklerinin farklı olduğunu, dolayısıyla konuşmadan daha az tatmin olduğunu belirtmektedir.

Kadın ve erkek arasındaki yanlış anlaşılımlar dilbilimsel veya semantik nedenlerle değil her iki cinsin kişisel deneyimlerinin bir sonucu olarak doğar (Fasold1990:110). Kadın ve erkekler evlilikten, aşktan, evden ve çocuklardan sözederken aynı sözcükleri kullanırlar, fakat bu sözcüklerle ilgili duygu ve düşünceleri ve konuşmalardan bekledikleri farklıdır. Kadın, dinleyicisinden anlattıklarını içtenlikle dinlemesini ve düşüncelerinin akışını hızlandırmasını beklemektedir. Hemcinslerin katıldığı gruplarda üyeler ortak bir duyguyu paylaşmakta, oysa her iki cinsin katıldığı gruplarda diyalogun nasıl yürüyeceğine ilişkin bir kararsızlık hakim olabilmektedir. Özetle geçmiş deneyimlerden elde edilen farklı kalıp ve örüntüler erkek ve kadınlarda farklıdır. Aynı evde büyüseler de erkek ve kız çocukları farklı dünyalara hazırlanmaktadır.

Kadınlar ve erkekler sorunların ele alınması konusunda da farklılaşırlar. Kadınlar çözüm aramaya ve anlaşmaya yönelirken erkekler çözüm önerme ve hatta öğüt vermeye yönelirler (Wardhaugh 1986:310). Aynı şekilde özel sorunlar konusunda erkekler kadınlar kadar açık değildir (Aries 1987:151).

1.2.6.Dilde Değişme ve Cinsiyet

Geleneksel toplumlarda dilsel değişim kültürleşme süreciyle başlar. İstilalar ve dıştan evlenme (*exogami*) bu süreci başlatan olgulardır. İlkel topluluklarda dış dünyayla ilk tanışanlar erkekler olduğu için dilsel değişme öncelikle erkek dilinde olacağı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Kadınlar ise başlangıçta daha tutucu bir tavır sergileyerek geleneksel dil biçimlerini kullanmayı sürdürmektedirler (Coates 1986).

Diğer taraftan gelişmiş toplumlarda ise kadınlar, hem toplumsal konumlarını korumak hem de daha iyi bir yerde olmak isterken dilin ölçünlü biçimini kullanmakta erkeklerden daha öndedirler. Paris Fransızcasında, Londra İngilizce'sinde erkeklerle aynı konumda bulunan kadınların ölçünlü dili kullandıkları belirtilmektedir (Labov 1972:301). Wardhaugh kadınların toplumsal konumlarını daha iyileştirebilmek için buna gereksinimleri olduğunu belirterek, alt ve orta sınıfta kadınların bu özellikleriyle dilsel değişimde önemli bir rol oynayacaklarını öne sürer (Wardhaugh 1986:312; Labov 1972:301; Coates1986:147).

Lakoff (1975:43) dildeki kadınlara ilişkin olumsuz öğelerin değişmesinin toplumda kadınların yeri ve değerine ilişkin görüşlerin değişmesine bağlı olduğuna değinerek, bu konuda toplumsal değişimin dilsel değişmeyi belirleyeceğini belirtmektedir.¹⁰

1. BÖLÜMÜN NOTLARI

- (1) Dil incelemelerinde bir adın gönderimde bulunduğu kişi ya da nesnenin fiziksel veya diğer özellikleri arasında bir anlam bağı olmadığı bilinmektedir. Almanca Fransızca gibi cins ulamı (eril- dişil-nötr) bulunan dillerde, bu özelliğin doğal bir temelini bulduğu ancak bunun cinsellik olmadığı belirtilmektedir (bkz. König 1990:25).
 - (2) İngilizce'deki he/ she/ it, Almanca'daki der/ dei/ das, Fransızca'daki le/ la ayrımları gibi.
 - (3) İzbul (1983:9), ışık tayfındaki renk dilimlerinin bazı dillerde ikiye ayrılmış, bazılarında ise iki dilimin birleştirilmiş olduğunu belirtir. Örneğin Rusça'da ışık tayfındaki mavinin "goluboj" ve "sinij" olarak ikiye ayrıldığını, Hint'çede kırmızı ve turuncunun, Japonca'da mavi ve yeşilin birleştirilmiş (aoi) olduğunu söyler.
 - (4) Franz Boas'ın öğrencilerinden R. Benedict ve M. Mead, yaptıkları çalışmalarda kültürün davranışlar üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Benedict kültür ve kişilik ilişkilerini Freud'un psikoanalitik görüşünün etkisi altında incelemiş ve kültürün ilk çocukluk yıllarında insanın kişiliğini oluşturduğunu belirtmiştir. Her kültürün birbirinden farklı olduğunu belirten Benedict, cinsiyetle ilgili rollerin, sosyo-politik süreçlerin bütün kültürlerde belirleyici olamayacağını belirtir (bkz Güvenç 1970:35).
- Mead, üç ilkel kültürde yaptığı çalışmada cinsiyet rollerinin batıdakine benzemediğini, kültürden kültüre değiştiğini saptamıştır (bkz Güvenç 1970:35).
- (5) Badinter (1992:128), sosyolog Anne-Marie Rochblave'in 1964 yılında yaptığı araştırma sonucunda oluşturduğu "Karşıtlık Mantığı" adlı tabloya yer verir. Buna göre, duygusal tutarlılık, denetim mekanizmaları, özerklik, bağımlılık, egemen olma, kendini kanıtlama, saldırganlık, etkinlik düzeyi, sahiplenme, düşünme yeteneği ve yaratıcılık, sevgi yönelimi , cinsellik kategorilerinde kadınların ve erkeklerin kendileri hakkında benimsediği bu değerlerde tam bir zıtlık göze çarpmaktadır.

- (6) Atasözlerinde kadının ya çok özel bir yaratılmışcasına yüceltildiği ya da aşağılandığı görülür. "İtte vefa olur avratta vefa olmaz" ya da "yuvayı dişi kuş yapar" gibi örnekler verilebilir (Külebi 1989:7-21).
- (7) Kültürleme insanın içinde yaşadığı kültürden edindiği bilinçli veya bilinçsiz her türlü kazanım olarak tanımlanır. Bu özelliğiyle sadece toplumsal yaşama uyumu konu alan *sosyalizasyondan*, istendik davranış değişikliklerini öngören *eğitimden* daha geniş bir anlamı vardır (Güvenç 1992:125).
- (8) Son zamanlarda yapılan araştırmalar standart olmayan dil kullanımının sadece cinsiyetle değil yerel kültürlerle de ilgili olduğunu göstermiştir. Labov, Covert Prestige'i standart olmayan dil kullanımının özellikle alt ve orta sınıfta bir alt kültüre aidiyeti ve dayanışmayı simgeleyen gizli prestij olarak tanımlamaktadır (bkz.Cheshire1984:43).
- (9) Yukagir dilinde her iki cinsten yaşlıların /cj/ ve /jj/ seslerini kullandıkları da belirtilmektedir. Bu kültürde sadece cinse göre değil, yaşa göre de ayırım olduğunu gözlenmektedir. Böylece yaşamları boyunca erkekler üç kadınlar iki ayrı dil biçimi kullanmış olacaktır (Wardhaugh 1986:304)
- (10) Dildeki değişme denemelerine verilecek en güzel örneklerden biri İngilizce'deki üçüncü tekil şahıs için verilen önerilerdir: He/she ayrımı yerine önerilen nötr sözcükler, tey, co, E, ne, thon, mon, heesh, ho, hesh, et, hir, jhe, na, per,xe, po ve persondur. Ancak birkaç edebiyatçı dışında bu sözcükleri kullanan olmamıştır (Crystal 1987:46; Cheshire 1984:34).

Bölüm II: ARAŞTIRMA PLANI VE YÖNTEM

2.1. Toplumdilbilimsel Yöntem

Antropoloji en temel uğraş alanı olan kültürü incelerken dile başvurmak zorunda olduğu kadar, dili de bir kültürel öge olarak ele almaktadır. Antropolojik dil araştırmaları genellikle geleneksel topluluklara ilişkin alan çalışmaları sırasında yapılmaktadır.

Antropoloji, dili herhangi bir kültürdeki sosyal davranışın bir parçası olarak gözlemlemektedir. Bu bakımdan antropolojinin, dialektoloji ile de amaçları bakımından çakıştığı söylenebilir.

Amerikan yapısalcılığı 1930'lu ve 40'lı yıllarda dil yapılarının çeşitliliği, konuşan bireyin dili nasıl işlevsel hale getirdiği konularıyla ilgilenmiş, ağırlıklı olarak belirli dillerdeki gramatik tektipliliği bulmaya öncelik vermiştir. 1950'lerden başlayarak Boas ve Sapir gibi Amerikalı antropologlar farklı diller ve örüntülerin anlaşılması konusunda toplumdilbilime ampirik katkılarda bulunmuşlardır.

Toplumdilbilimde, antropolojinin katılarak gözlem tekniği alınarak grup çalışmalarında ses kayıtlarında kullanılmaktadır. Coates (1986:40-41)'e göre antropoloji, ilkel topluluklarda olduğu kadar çağdaş toplumlarda da cinsin belirgin bir sosyal kategori oluşturduğuna dikkat çekmesi ve kendi tekniklerini vermesiyle toplumdilbilime en çok katkısı olan bilim dalıdır.

Son 20-30 yıldır teknolojik gelişmelere bağlı olarak, veri toplama teknikleri çok gelişmiştir. Bunlardan en önemli gelişme olan ses kayıtları, anket tekniklerinin kullanılması toplumdilbilimsel yöntemin dezavantajlarını ortadan kaldırmıştır.

Labov, *nicel paradigm* adını verdiği yöntemle toplulukların konuşmayla ilgili örüntülerini sosyal farklılıklara bağlı olarak göstermeyi istemiştir. Sosyo-ekonomik düzey, yaş, cinsiyet, gibi sosyal farklılıklara göre konuşma özelliklerinin saptanması sürecinde dilsel değişimin de izleneceğini belirterek bu konudaki çalışmaları ile dilsel değişme konusunda da önemli katkılar yapmıştır (Labov 1966-1972). Nicel paradigm, dilbilim alanında dialektoloji, tarihsel dilbilim, sesbilim ve anlambilim gibi alanlarda kullanıldığı gibi psikolojik, sosyolojik, antropolojik ve felsefi dil alanlarında da ilgi görmüştür.

Labov'un 1972'de /r/ sesinin kullanımı üzerine yaptığı araştırma, Trudgill'in 1974'de Norwich'de aynı metnin dört ayrı biçimde okutulması üzerine yaptığı araştırma, J.L. Milroy'un Belfast'ta yaptığı araştırma ve Sankoff'un 1980'de yaptığı Montreal araştırması bu yöntemin kullanıldığı ve geliştirildiği örneklerdir (bkz. Hudson 1980:148-157)

Labov'un bakış açısı sadece konuşmacının kapasitesiyle ilgilidir. Konuşmacı konuşma sırasında ne gibi stratejiler kullanır? Düzenek değiştirimi (code switching) çok dialektli ve çok dilli toplumlarda işlevi nedir? gibi yüzyüze iletişimdeki verileri bulmaya yönelir. Aynı konuda Gumperz (1982), Brown and Levinson (1987) da çalışmalar yapmışlardır.

Labov (1966,1972) geliştirdiği nicel paradigma ile genel olarak sosyal farklılıklar, konuşmacının yaşı, cinsiyeti, sosyo-ekonomik sınıfı ve dil kullanımı arasındaki karşılıklı etkileşimi göstererek konuşma topluluklarındaki çeşitli örnekleri ortaya koymuştur. Bu konudaki çalışmaların amacı geleneksel görüşlerin aksine dilbilimsel değişmelerin gözlenebilmesi ve gelişim halinde iken belgelenebilmesidir. Bu amaçla sayısal toplum dilbilim popülasyondan bazen binlere varan konuşma örnekleri alarak fonolojik çeşitlilik üzerinde (örneğin, horse: horse-orse) durmaktadır. Bu yöntem dilin belli bir andaki durumunu eş-zamanlı (Saussure 1976:84) olarak saptamak, konuşmacıların bir sözcüğü ya da bir sesi nasıl söylediklerini yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzeye bağlı olarak bularak grafiklere aktarılması üzerine kuruludur. Böylece değişimin ses veya sözcük düzeyinde toplum içinde nasıl yayıldığını saptamak mümkün olabilmektedir. Örneğin Labov, New York'daki çalışmasında car, card gibi

sözcüklerdeki post-vocalic (sesliden sonra gelen) /r/ nin alt ve orta sınıfta kullanımını göstermiştir. Bu çalışma post vocalic /r/'den /r/'ye geçişi temsil eden bir aşamayı göstermektedir. Bu anlamıyla sayısal metod dilde bir durumdan diğerlerine geçişin dağılımını göstermektedir.

Araştırmamızda, gözlem ve görüşmelerin yanı sıra sayısal verileri kullanmaya da ağırlık verilmiştir. Bu nedenle yukarıda sözü edilen yöntemden, özellikle sayısal bulgularımızın ortaya konmasında yararlanılmıştır.

2.2.Amaç

Bu araştırmanın amacı Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsündeki öğrencilerin konuşma dilindeki cinsiyete bağlı farklılıkları saptamak, kadın ve erkeklerin konuşma biçimleri konusundaki görüşlerini alarak aralarında bir karşılaştırma yapmaktır.

2.3.Varsayım

Toplumun diğer alanlarından farklı olarak kültürlenme¹ ve kültürleşme² süreçlerine açık bir ortam olan üniversitede, kız ve erkek öğrencilerin birbirlerinin konuşmaları hakkındaki farklı görüşleri vardır.

2.4.Denenceler

1.Türkçede sadece kadın ve erkeklerin kullandıkları - ya da öyle olması beklenen - sözcük ve ifadeler vardır.

2.Kadın ve erkeğin nasıl konuşması gerektiği konusundaki toplumsal önkabuller her iki cins için de farklıdır.

3.Kadın ve erkek arasındaki iletişimde, sözcük ve ifadelere farklı anlamlar yüklemekten kaynaklanan yanlış anlamalar vardır.

2.5.Alan

Bu araştırma Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsündeki öğrencilerle yapılmıştır. Çalışmaya ağırlıklı olarak Edebiyat Fakültesinden daha sonra sırasıyla Fen Fakültesinden ve Mühendislik Fakültesinden toplam 170 öğrenci katılmıştır.

2.6.Süre

Araştırma Kasım 1992 ve Mayıs 1993 tarihleri arasında çeşitli aralarla sürmüştür. Bir yandan literatür incelemesi yapılırken ,diğer yandan araştırmanın uygulama formları hazırlanmıştır. Uygulama formları Nisan 1993 tarihinden itibaren yanıtlanmak üzere katılımcılara dağıtılmıştır.

2.7. Örneklem

Araştırmanın örneklemini olarak Hacettepe Üniversitesi, Beytepe kampüsü öğrencileridir. Araştırmada cinsiyet farkları üzerinde durulması nedeniyle öğrencilere sadece yaş ve cinsiyetleri sorulmuş, sosyo-ekonomik düzeyleri, kır ya da kent kökenli olup olmadıkları konusunda herhangi bir soru yöneltilmemiştir.

2.8. Veri Toplama Teknikleri

Çalışmanın başında çeşitli gruplar biraraya getirilerek çeşitli konular üzerinde ses kayıtlarının yapılması ayrıca yazılı bazı uygulamalarla sayısal bir değerlendirmenin yapılması planlanmıştır. Teknik olanaksızlıklar nedeniyle ses kayıtlarının yapılamamasına karşılık, uygulama kağıtları üzerinde katılımcılarla yapılan görüşmelerin antropolojinin *Katılarak Gözlem Tekniği*'ne yakın bir çalışma olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, araştırmacı da 1983-1987 ve 1990-1993 yılları arasında Beytepe kampüsünde öğrenci olarak bulunmuş, aktif katılımcı olarak çeşitli gruplarla birarada olmuştur.

Diyaloglar ve kavramlardan oluşan uygulama kağıtları 88 erkek ve 82 kız öğrenciye verilmiştir. Öğrencilerin genel yaş ortalaması, 21.17, kız öğrencilerin yaş ortalaması 21.30, erkek öğrencilerin yaş ortalaması ise 21.04 tür.

Varsayımda da belirtildiği gibi üniversite kültürlenme ve kültürleşme süreçlerine uygun bir ortamdır. Bu süreçlerin üniversite öğrenimi boyunca uygulamaya katılan öğrenciler üzerindeki etkilerini gösterebilmek amacıyla 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin yanıtları arasında da bir karşılaştırma da yapılmış, ancak istatistiki açıdan anlamlı bir sonuç elde edilemediğinden bulgular bölümünde yer verilmemiştir. Bununla birlikte, tüm verilerin genel bir değerlendirilmesi yapılırken 1. 4. sınıf öğrencileri arasındaki görece farklılıklara değinilmiştir.

Özellikle konuşma dilindeki farklılıkların saptanması için, konunun ele alınış biçimi, konuşmaya katılma gibi çalışmalar yapmak üzere Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Kulübü (H.Ü.A.S.T.K.)'nın Ekim 1992'de yaptığı tanışma çayından başlayarak bütün toplantılarına gidilmiştir. Kulüp, ağırlıklı olarak Arkeoloji ve Sanat Tarihi olmak üzere Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölüm ve fakültelerinden yaklaşık 40 üyenin katıldığı haftalık toplantılar ve aylık ya da iki aylık geziler düzenlemekteydi. Bu toplantı ve gezilere düzenli olarak gidilerek, çalışma gruplarında görev alınmıştır.

Gerek toplantılarda gerekse gezilerde arkeoloji ve sanat tarihine ilişkin konulara yer verildiği gözlenmiştir. Zaman zaman kulübün amaçları, toplantılara katılma ve hiyerarşi sorunlarının tartışılmasına karşın, günlük konuşma dili olacak nitelikte konuların pek gündeme gelmediği gözlenmiştir.

Diğer bir çalışma *Ölü Bir Deniz** adlı filmin Beytepe Kütüphanesi Gör-İşit salonunda izlenmesiydi. Ardından gruptan kadın ve erkek rolleri bakımından filmin değerlendirilmesinin yapılması istenerek konuşmalar kaydedilmiştir. Bu çalışmanın aynı filmi izleyen ikinci bir grupla tekrarı grubun biraraya gelememesi ve salon bulunamaması gibi nedenlerle gerçekleşmemiştir. Bu nedenle eldeki ses kayıtları değerlendirmeye alınmamıştır.

Bu çalışmadan sonra sinemalarda gösterimde bulunan filmleri³ izlemiş olan öğrenciler biraraya getirilerek konuşma ortamı yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak başvuran öğrenci sayısının az olması, toplantının amacı açıklandığında öğrencilerin katılmak istememesi nedeniyle bu çalışma da gerçekleştirilememiştir.

Sonuç olarak ses kayıtları ile ilgili çalışmalar yapılamamış, sadece yazılı metinlere dayalı olarak gerçekleştirilen uygulamaların değerlendirilmesiyle yetinilmiştir.

2.8.1.Diyalogların Seçilmesi

Çalışmanın ilk aşaması olan bu kısımda oyunlar, senaryolar, öyküler, romanlar ve gerçek yaşamdan seçilmiş diyaloglar biraraya getirilerek 16 adet karşılıklı konuşma derlenmiştir. Diyaloglar seçilirken daha çok yazın dili ağırlıklı olmayan ve her tür insan ilişkisini yansıtan, Türk edebiyatından günlük dile yakın konuşmalar olmasına özen gösterilmiştir. O diyalogunda konuşmacıların cinsiyetleri hakkında çok belirgin ipucu olacak kimi sözcükler çıkarılmıştır (bkz. Hepçilingirler 1987:19). Yaklaşık 10 dakika içerisinde tamamlanabilen uygulamalarda, katılımcılardan konuşma çizgilerinin yanında bırakılan boşluklara konuşmacının olası cinsiyetini işaretlemeleri istenmiştir. Uygulama formları başlangıçta dersliklerde, eşit sayıda kız ve erkek öğrenciye verilmiştir. Daha sonra uygulama kantin, bahçe ve kütüphane gibi değişik yerlerde sürdürülerek, katılımcılarla tartışma olanağı bulunmuştur. Katılımcılara diyaloglardan biri veya birkaçı hakkında çeşitli sorular yöneltilerek, herhangi bir konuşmanın neden erkeğe/kadına atfedildiği sorularak, katılımcıların yorumları alınarak notlar tutulmuştur. Ayrıca küçük gruplara uygulama formunun verilmesi sırasında, öğrencilerin kendi aralarında yanıtlar üzerine yaptıkları konuşmalar anında not edilmeye çalışılmıştır.

2.8.2.Kavramlar Listesi

Kavramlar listesi diyaloglardan yola çıkarak hazırlanmıştır. A, diyalogunda *ıçki ıçmek* kavramı erkeğe daha çok uygun düşen bir kavram olarak listeye alınmıştır. B, diyalogundan ve D diyalogundan *şefkat*, *koruma* ve *itina* kavramları çıkarılmıştır. J diyalogundan *argo konuşmak*, F diyalogundan *bağımlı olmak*, H diyalogundan *paylaşmak*, N diyalogundan *mantıklı olmak* kavramları oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra günlük yaşamda sık kullanılan *namuslu olmak*, *şerejli olmak*, *korunmak* ve *saldırganlık* gibi kavramlara da yer verilmiştir. Diyaloglardan yola çıkarak listeye alınan kavramlar bazılarının karşı cinse atfedilebilecek anlamlara gelenleri (örneğin; koruma-korunma) de ayrıca yazılmıştır. Kimi zaman diyalogta geçen bir sözcük kimi zaman da diyalogun anlamından yola çıkılarak bulunmuş kavramlara yer verilmiştir. Örneğin "Mantığa vurunca sapır sapır dökülüyor" cümlesinden *mantıklı olmak* kavramı erkeğe özgü

Özellik olarak listeye alınmıştır. Yine "adi şerefsizler"deki *şerefli olmak* erkeğe özgü bir özellik olarak düşünülmüştür. Kavramlar listesine hem kadınlar hem de erkekler için olumlu ve olumsuz kavramların yer almasına çalışılmıştır.

II. BÖLÜMÜN NOTLARI

- (1) Kültürleşme, bir kültürün alt kültürlerinden gelen birey ya da grupların etkileşimi sonucu asıl kültürde ve alt kültürde bulunmayan yeni bir kültür oluşması süreci olarak tanımlanmaktadır (Güvenç 1992:122).
- (2) Kültürleşme birden fazla kültürün birarada ve sürekli etkileşiminden doğan yeni bir bileşim oluşması sürecidir. Kültürleşmeden farklı olarak insanın kendi kültüründen edindikleri değil başka kültürden edindikleridir (Güvenç 1992:126).
- (3) Pont Neuf Aşıkları. Yönetmen, Leos Larax. Oyuncular, J. Binoche, D. Lavant, K.M. Gruber

Bölüm III: BULGULAR

3.1. Araştırmanın Birinci Aşaması:

Diyalogların Değerlendirilmesi

Dağa önce de belirtildiği gibi çeşitli oyun, roman, öykü ve senaryolardan derlenmiş diyaloglar, konuşmacıların cinsiyetlerini tahmin etmeleri ve işaretlemeleri için Hacettepe Üniversitesinin çeşitli fakültelerinin kız ve erkek öğrencilerine uygulanmıştır.

(A)

Kadın -Çok içiyorsun içme o kadar.

Erkek -Yoo, bu gece içeceğim.

Kadın-Niye sevgilim? Gündüz de içmişsin çok mu içtin?

Erkek -Biraz.

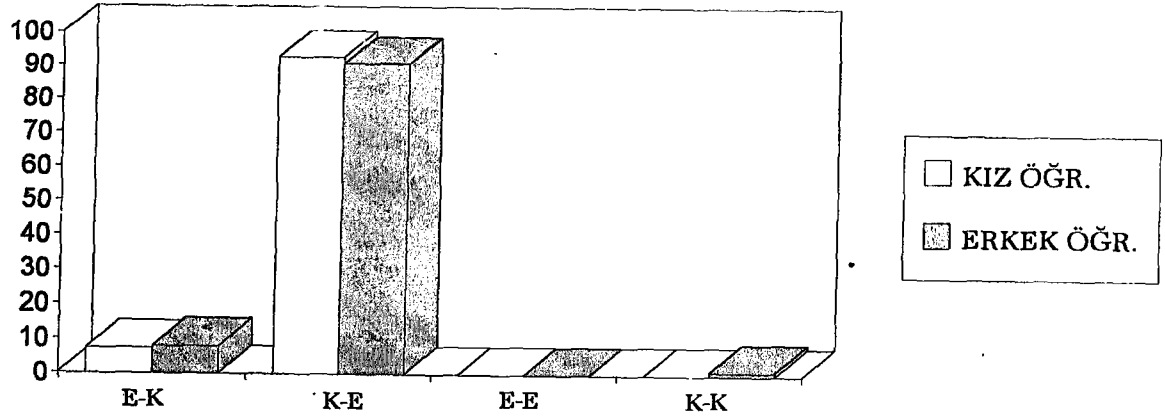
Kadın -İçme artık.

Erkek -.....

(Öz 1993:83)

A diyalogu birinci kişinin kadın, ikinci kişinin erkek olduğu bir diyalogtur. Bu gözede kız öğrencilerin oranı %92.6, erkek öğrencilerin oranı ise %90.8 dir. A diyaloguna E-K yanıtı veren kız öğrencilerin oranı %7.3, erkek öğrencilerin oranı %8.0 dir. Bu diyalog için E-E gözesi hiç işaretlenmemiştir. K-K gözesine ise erkek öğrencilerden %1.1 oranında yanıt gelmiştir. Yanıtlar verildikten sonra yapılan görüşmelerde A diyalogu "en kolay" diyaloglardan biri olarak nitelendirilmiştir. Buradaki *çok içiyorsun, içme o kadar* sözüne karşılık olarak *yoo, bu gece içeceğim* yanıtının iyi bir ipucu oluşturduğu belirtilmiştir. Bir erkek öğrenci "erkekler hep içer kadınlar da hep içme der" diyerek yanıt hakkındaki düşüncesini belirtmiştir. A diyalogunun kadın ve erkek arasında geçen bir diyalog olarak K-E seçeneğinin en yüksek oranda işaretlendiği tipik bir kadın- erkek diyalogu olduğu söylenebilir.

Grafik 1: A Diyaloguna Verilen Yanıtlar

- (B) **Erkek** -Kalkalım istersen. Evine götürüyüm seni.
Kadın -Yooo, erken daha.
Erkek - Şu üstündekini çıkarsan iyi olur. Dışarıda üşüyeceksin.
Kadın -Taksiyle götürürsün üşümem.
 (Öz 1993:85)

B diyalogunda yanıtların E-K gözesinde toplandığı (erkekler %93.6, kadınlar %90.6) bir E-K tipi diyalogdur. B diyalogu için K-E gözesini de kadınların %6.3'ü erkeklerin %5.8'i işaretlemişlerdir. E-E gözesini kız öğrenciler hiç işaretlememişler, erkekler ise %3.4 oranında işaretlemişlerdir. B diyalogunda K-K gözesini işaretleyen kız ve erkek öğrenci yoktur. Görüşmeler sırasında son konuşmadaki *taksiyle götürme*'nin erkeğin yapacağı bir iş olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca bir öğrenci tarafından B diyalogu için ilk konuşmanın bir erkek tarafından yapıldığının çok net olduğu, böyle bir yanıt verenin ise "olsa olsa" kadın olacağı belirtilmiştir.

- (C) **Erkek** - Kadın -Şşşt! Müziğimiz takıldı. Git düzelt şunu.
Erkek -Boşver.
Kadın -Müziğimiz takıldı diyorum sana.
Erkek -.....
Kadın -Şiir oku öyleyse.
Erkek - Hayatımızda şiir mi bıraktın ki şimdi şiir istiyorsun.
Kadın -Eşşoğlueşsek.
 (Büyük Yalnızlık*)

C diyalogu için yanıtlar E-K ve K-E gözesinde toplanmıştır. Kadın ve erkek arasında geçen bu diyalogu kız öğrencilerin %64.1'i, erkek öğrencilerin %67.4'ü K-E gözesini işaretlemişlerdir. E-E gözesi kız öğrencilerin %2.4'ü erkek öğrencilerin %5.8'i tarafından, K-K gözesi ise kız öğrencilerin %2.4'ü erkek öğrencilerin ise %1.1'i tarafından işaretlenmiştir. E-K gözesini kız öğrencilerin %30.8'i, erkek öğrencilerin %25.5'i işaretlemiştir. C diyalogunun son konuşması sıralamaya göre kadına ait olmasına karşın bazı öğrenciler *eşşoğlueşşek* lafını kadının söylemeyeceğini düşünerek yanıtlarını değiştirirken, kimi öğrenciler bunun basit bir küfür olduğunu söylemişler, erkek öğrenciler ise kadınların kendi aralarında bundan çok daha kötülerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kadının emir kipi ile konuşmasının yanıtlar konusunda karasızlığa neden olduğu düşünülebilir.

(D)

Erkek-Hey! Üstünü değışmelisin hasta olacaksın. Buna dayanamam.

Kadın - Sen de değış lütfen. Bilirim kendine hiç bakamazsın.

(Büyük Yalnızlık*)

D diyalogu, E-K tipi bir diyalog olarak yanıtların çoğunluğunu (kız öğrenciler %51.8, erkek öğrenciler %49.9) bu gözede toplamıştır. Ancak yanıt verenlerin oranı K-E gözesi için de bu orana yakındır (kız öğrenci %40.7, erkek öğrenci %40.2). Bu diyalog için E-E (kız öğrenci %1.2, erkek öğrenci %3.4) ve K-K gözesine (kız öğrenci %6.1, erkek öğrenci %6.8) de düşük oranda yanıt verildiğı görülmektedir. D diyalogu konuşmacıların cinsiyeti yönünden fazla ipucu veren bir diyalog değildir. Genellikle aralarında duygusal ilişki bulunan iki kişi arasında geçtiğı belirtilmiş, "yumuşak" bir ifade kullanıldığı için iki kadın arasında geçebileceğı de söylenmiştir.

(E)

Kadın- Müdür kabul etmiyor arkadaşlar.

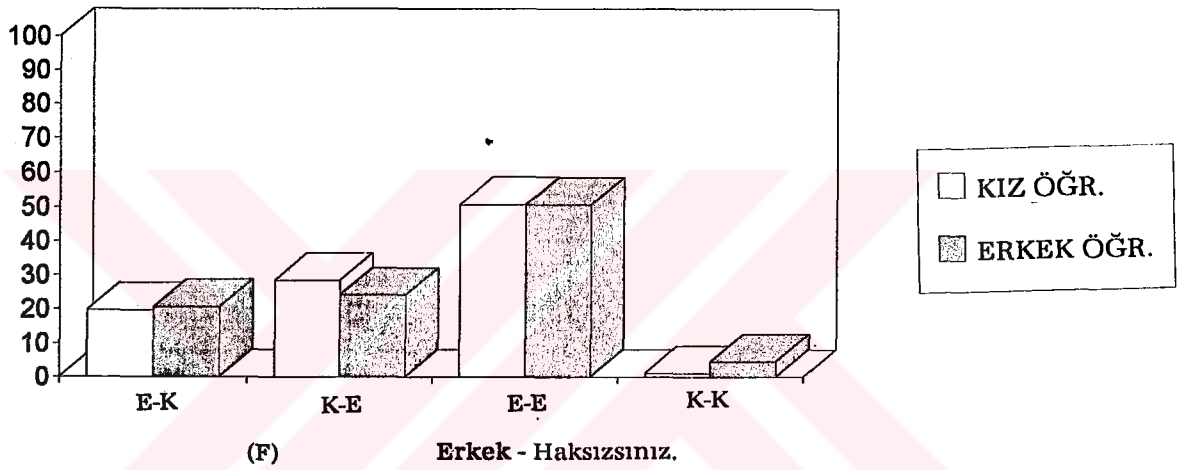
Kadın-Bunlar adam değıl, bunlar karı gibi korkarlar.

Benden bile korkarlar. Adi şerefsizler.

(Gerçek Yaşamdan)

E diyalogu iki kadın arasında geçen ancak bu gözenin en düşük oranda işaretlendiği bir diyalogdur. Bu diyalog için en yüksek oran (kız öğrenciler %50.6, erkek öğrenciler %50.5) E-E gözesine gelmiştir. E-K gözesini kız öğrencilerin %19.7'si, erkek öğrencilerin %20.6'sı, K-E gözesini kız öğrencilerin %28.3'ü, erkek öğrencilerin %24.1'i işaretlemiştir. İkinci konuşmacının *benden bile korkarlar* ifadesi bu konuşmacının kadın olabileceğine ilişkin bir ipucu oluşturmamıştır.

Grafik 2: E Diyaloguna Verilen Yanıtlar

(F)

Erkek - Haksızsınız.

Kadın - Yoo! Hiç de haksız değilim. Tanıştığımız günden beri her vakit bir şeyler istiyorsunuz, her vakit de dediğiniz oluyor.

Erkek - Mesela ne gibi?

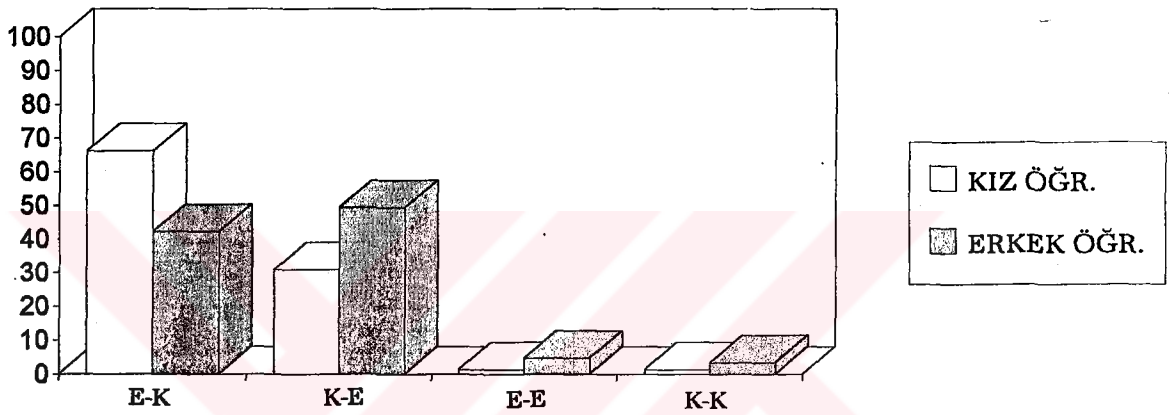
Kadın - Mesela bu gece yemek yiyelim dediniz, lokantadan çıktık, parka uğrayalım dediniz, daha buna benzer türlü... Canınız ne isterse söylüyorsunuz, benim de uymamı istiyorsunuz.

(Cumalı 1993:52-53)

F diyalogu(E-K)'nda doğru tahminler kız öğrencilerde %66.2, erkek öğrencilerde %42.3 oranındadır. Aynı diyalog için kız öğrenciler %31.8, erkek öğrenciler %49.4 oranında K-E gözesini işaretlemişlerdir. Bu diyalog için E-E yanıtı veren kız öğrencilerin oranı %1.3, erkek öğrencilerin oranı %4.7, K-K yanıtı veren kız öğrencilerin oranı %1.3, erkek öğrencilerin oranı %3.5tir. F diyalogu, yanıtlara bakıldığında kız ve erkek öğrenciler arasında fark olan bir diyalogdur. Görüşmeler sırasında katılımcılar, bu

diyalogun iki farklı cins arasında geçen formel bir diyalog olduğunu söylemişler, nedenini de konuşmacıların ikinci çoğul şahıs cümleleri kullanmalarıyla açıklamışlardır

Grafik 3: F Diyaloguna Verilen Yanıtlar

(G)

Erkek- Gidelim; ama bu sefer içkiler benden.

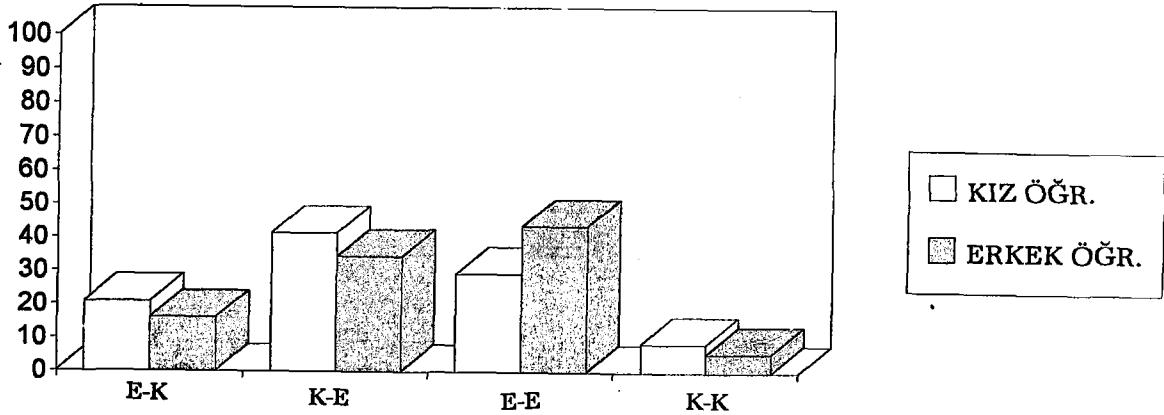
Erkek- Hiç olur mu? Siz konuksunuz.

Erkek- Konukluk bitti. Siz ev sahipliği yaptınız.

(Cumalı 1991b:77)

G diyalogu için iki erkek arasında geçen bir diyalog olarak E-E yanıtını kız öğrencilerin %29.2'si erkek öğrencilerin %43.6'sı vermiştir. E-K yanıtını kız öğrencilerin %41.4'ü, erkek öğrencilerin %34.4'ü, K-K yanıtını ise kız öğrencilerin %8.5'i, erkek öğrencilerin %5.7'si vermiştir. Görüşmeler sırasında kadınlar bu diyalogda cinsiyetlerin tahmininde güçlük çektiklerini belirtmişler, fakat erkekler çoğunlukla kolay bulduklarını söylemişlerdir. Erkekler bu diyalogu kolaylıkla iki erkek arasında geçen bir diyalog olarak değerlendirilirken, kadınların ilk konuşmacının kadın olduğunu düşündükleri görülmektedir. Bu diyalogun, içki ısmarlamanın erkeği çağrıştıran bir davranış olduğu kabulüne işaret ettiği söylenebilir.

Grafik 4: G Diyaloğuna Verilen Yanıtlar.

(H)

Kadın- Sizi anlayabildimse hele teselli edebildimse ne mutlu bana.

Erkek- Beni anlamam gerekli değil, bana yardımcı olman gerekli.

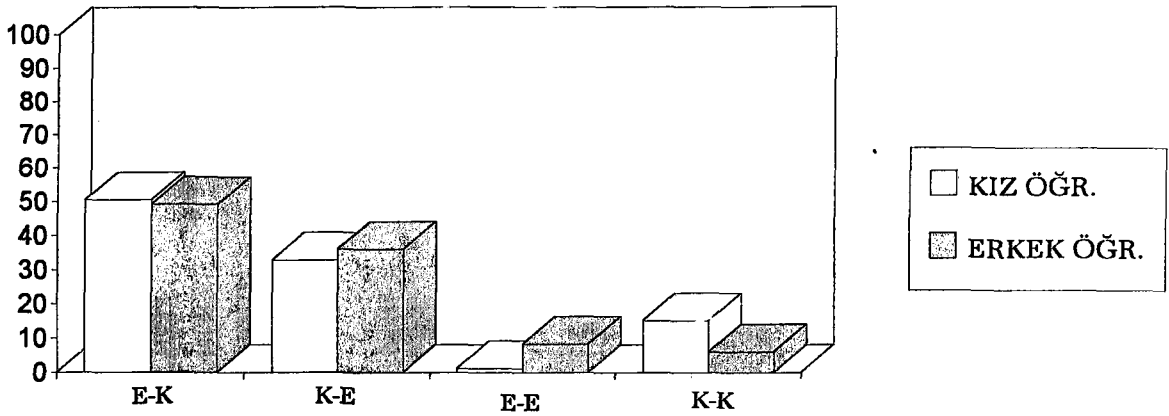
Kadın- Yardımcı olabildim mi size ?

Erkek- Daha başlangıçtayız.

(Anday 1986: 56)

H diyalogu için K-E yanıtını kız öğrencilerin % 32.9'u, erkek öğrencilerin %36.1'i yanıt vermiştir. Bu diyalog için kadınların ve erkeklerin yanıtları (kadınlar %50.6, erkekler %49.3) E-K gözesinde toplanmıştır. H diyaloguna E-E yanıtı veren kız öğrencilerin oranı %1.2, erkek öğrencilerin oranı %8.4, K-K yanıtını veren kız öğrencilerin oranı %15.1, erkek öğrencilerin oranı %6.0'dır. Bu diyalogda geçen *Yardımcı olmak*, *teselli etmek* gibi ifadelerin konuşmacıların kadın olduğunu düşündüren ifadeler olduğu görülmektedir.

Grafik 5: H Diyaloguna Verilen Yanıtlar

(I)

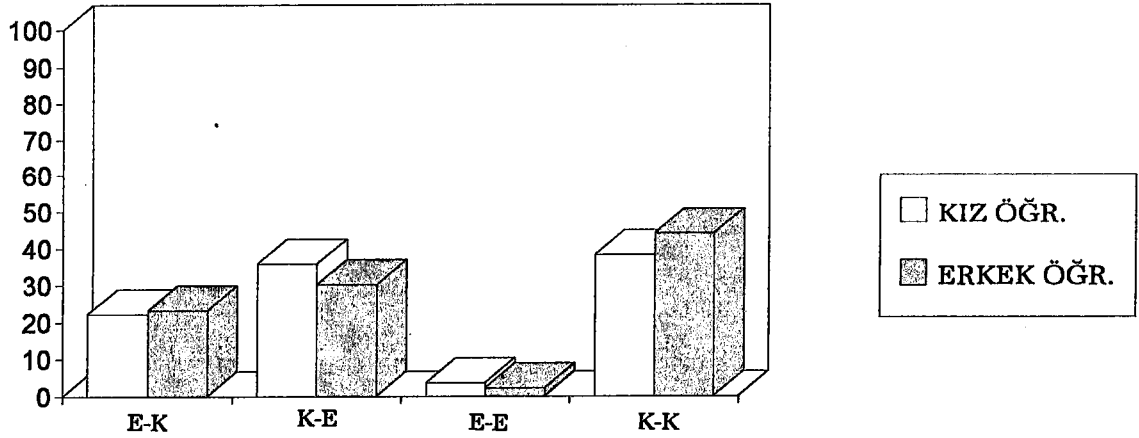
Kadın- Küçük bile olsa kaba bir davranış düşüncesizce söylenmiş bir söz üzüyor, sarsıyor beni.

Kadın- Çoğu zaman gereksiz şeyler söylüyorum orası doğru. Fakat o kadının pekala köyde yaşayabileceğini kabul etmelisin şekerim.

(Çehov 1991: 199)

I diyalogu için kız öğrencilerden %38.2'si, erkek öğrencilerden %44.1'i K-K yanıtı vermiştir. Ardından gelen en yüksek oranda yanıt alan K-E gözesini kız öğrenciler %35.8, erkek öğrenciler ise %30.2 oranında işaretlemişlerdir. I diyalogu, E-K gözesi için kız öğrencilerden %22.2, erkek öğrencilerden % 23.2 oranında, E-E gözesi için ise kız öğrencilerden %3.7, erkek öğrencilerden %2.3 oranında yanıt almıştır. I diyalogunun konuşmacının cinsiyeti hakkında farklı yorumlara neden olduğunu, ancak ağırlıklı olarak iki kadın arasında geçen bir diyalog olarak değerlendirildiği görülmüştür. Burada, konuşmacı erkek olsa bile, kadınla konuşan erkek ve erkekle konuşan erkek arasında fark olacağının düşünüldüğünü söylenebilir.

Grafik 6: I Diyaloğuna Verilen Yanıtlar

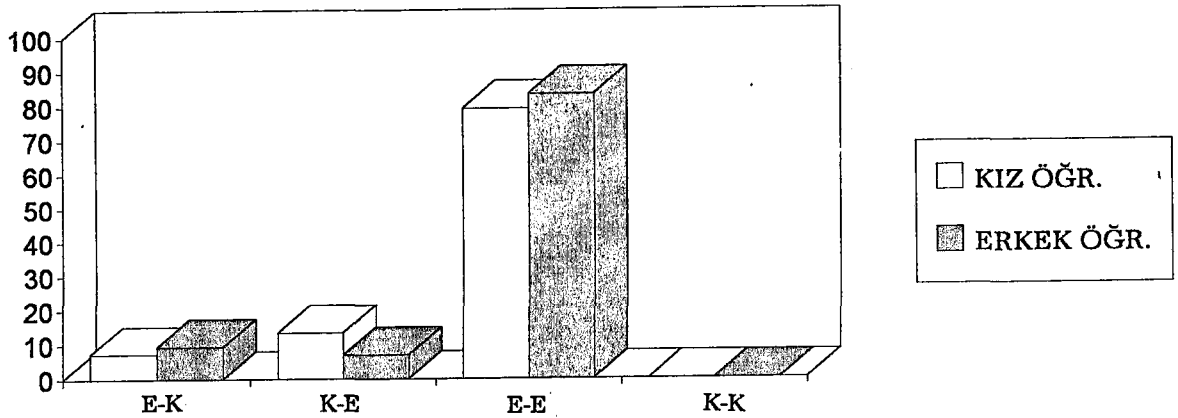
(J)

Erkek- Söyle bakalım şimdi, ne veriyorsun ?**Erkek-** Kolay dedim be kardeşim.**Erkek-** Adını koyalım.**Erkek-** Sen söyle ne istiyorsun?**Erkek-** İki kamyon. On beşerden otuz ton.**Erkek-** Sen o hesaplara yorma aklını. O işler senin bildiğinden daha karışık. Benden sana helalinden iki yeşil banknot.

(Cumalı 1991a: 105)

J diyaloğuna kız öğrencilerin %79.2'si, erkek öğrencilerin %83.5'i E-E yanıtını vermiştir. E-K yanıtı kız öğrencilerin %7.3'ü, erkek öğrencilerin %9.4'ü tarafından, K-E yanıtı ise kız öğrencilerin %13.4'ü, erkek öğrencilerin %7.0'ı tarafından işaretlenmiştir. J diyalogu için K-K yanıtı veren öğrenci olmamıştır. Bu diyalogtaki argo konuşmaların E-E tahminini kolaylaştırmış olduğu söylenebilir.

Grafik 7: J Diyaloğuna Verilen Yanıtlar

(K)

Erkek- Çekinmeyin ben yamyam değilim.**Kadın-** Evet, ama benim gideceğim yer tam ters yönde.**Erkek-** Ne zararı var? Nasıl olsa işim yok. Götüreyim sizi.

Gezmiş olurum. Öğrenci misiniz?

Kadın- Evet.

(Kutlu 1986:12)

K diyalogu E-K gözesine kız öğrencilerden %92.4, erkek öğrencilerden %95.4 oranında yanıt almıştır. Bu diyalog için kız öğrencilerin %6.3'ü, erkek öğrencilerin %2.2'si K-E, kız öğrencilerin %1.2'si, erkek öğrencilerin %2.2'si E-E yanıtını vermiştir. K-K yanıtı verilmeyen bu diyalogda erkeğin girişken, kadının ise çekingen olmasının konuşmacıların cinsiyetinin tahmini konusunda yardımcı olmuş olduğu düşünülebilir.

(L)

Kadın- Dün gece bizim grubun rehberi zorla odama girmek istedi.**Kadın-** Beğendiniz mi onu?**Kadın-** Beğendim, çok genç. Çocuğum olabilecek yaşta.**Kadın-** Sizinle kalmasına izin verseydiniz, burada yalnızsınız, istediğiniz gibi davranabilirsiniz.**Kadın-** Evet, ben de öyle yaptım; ama gene de bir burukluk duydum. Çok genç.

(Özlü1986:81)

L diyaloguna K-K yanıtı veren kız öğrencilerin oranı %74.0, erkek öğrencilerin oranı %71.2 dir. Aynı diyalog için E-K yanıtı veren kız öğrenci yoktur. Erkekler %3.4 oranında E-K yanıtını vermiştir. L diyaloguna K-E

yanıtı veren, kız öğrenci oranı %22.0, erkek öğrenci oranı ise %20.6, E-E yanıtı veren kız öğrenci oranı %3.8, erkek öğrenci oranı %4.5 tir. L diyalogu iki kadın arasında geçen bir diyalog olarak, konuşma dili özelliklerini çok yansıtmadığı, günlük yaşamda pek karşılaşılmayacak bir diyalog olduğu belirtilerek, cinsiyetlerin açık olmadığı söylenmiştir. Yanıtlar, kadın ve erkekler için birbirine yakın oranda K-E gözesine de yığılmıştır. Bu diyalogta zorla odasına girilenin kadın olacağı düşünülmüş, ikinci konuşmacının erkek de olabileceği belirtilmiştir.

(M)

Kadın- Mayonuzla havlunuzu da alacaktınız hani?

Erkek- Orada denize girmeyi düşünüyor musunuz gerçekten? Pek ıssız bir yermiş.

Kadın- Ne olur. Siz varsınız ya yanımda.

Erkek- Gidip alayım o halde.

Kadın- Yok canım, bu sıcakta o kadar merdiven yeniden çıkılır mı? Sizin için o kadar önemli değil. Siz mayosuz da girseniz olur. Benim havlum ikimize de yeter. Merak etmeyin denize girinceye kadar bakmam size.

(Bener 1985:86)

M diyalogunun kadın ve erkek arasında geçtiğini bularak, K-E gözesini işaretleyen kadınların oranı % 68, erkeklerin oranı % 68.4 tür. E-K gözesi için yanıtlarda ise kadınlar % 30.6, erkekler % 27.3 oranındadır. M diyaloguna E-E yanıtı veren öğrenci olmamıştır. K-K yanıtı veren kız öğrenciler %1.3, erkek öğrenciler ise %4.1 oranındadır. M diyalogu, yanıtların çokça değiştirildiği ve en çok yanıtsız bırakılan diyalogtur. Bu diyalog kadınların 7'si (%8.5), erkeklerin 15'i (%17.04) tarafından yanıtsız bırakılmıştır. Görüşmelerde mayosuz denize girenin kadın da erkek de olabileceği belirtilerek, diyalogun sonuna kadar hiç bir ipucunun bulunmadığı söylenmiştir. Bazı katılımcılar da *ne olur siz varsınız ya yanımda* sözünün konuşmacının kadın olduğunu bildiren iyi bir ipucu olduğunu belirtmişlerdir.

(N)

Kadın- Şu yarım saat içinde, dayandığım bütün ahlak

kuralları sarsıldı. Kendimi artık güçlü hissediyorum. Aklım davranışlarımı desteklemiyor. Çünkü konuşa konuşa

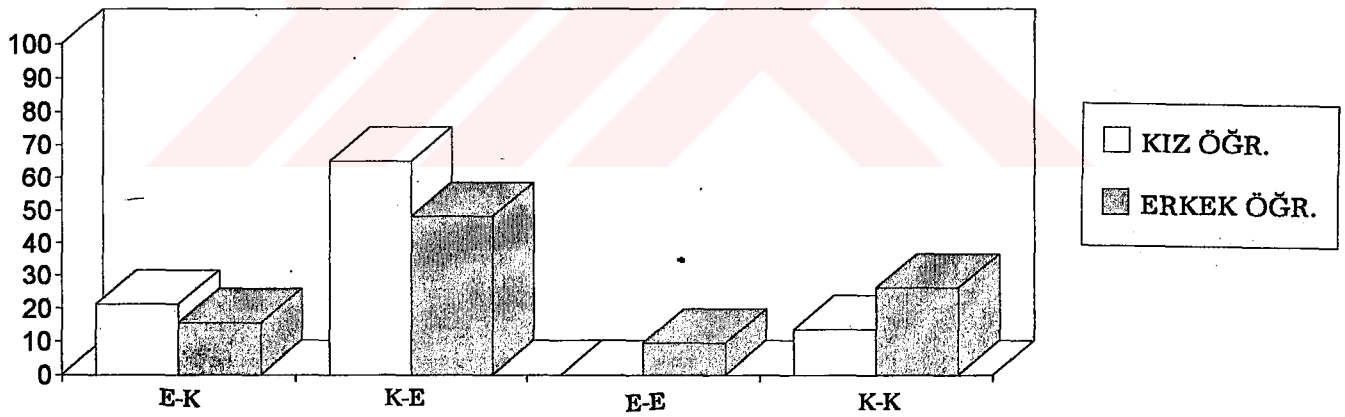
onları yıprattınız.

Erkek- İşte senin arzularının püf noktası da burda. Mantiğa vurulunca sapır sapır dökülüyor.

(Anday 1986:69)

N diyaloguna K-E yanıtı veren kız öğrenciler %65, erkek öğrenciler ise %48.1 oranındadır. E-K yanıtı verenler arasında kız öğrenciler %21.2, erkek öğrenciler %15.6 oranı oluşturmaktadırlar. E-E yanıtını veren kız öğrenci olmayıp, bu yanıtı veren erkek öğrenci oranı %9.6'dır. Kız öğrencilerin %13.7'si, erkek öğrencilerin %26.5'i K-K yanıtını vermişlerdir. Erkek öğrenciler birinci konuşmacının kadın olduğunu ikinci konuşmacının yanıtından anladıklarını belirtirken, kız öğrenciler bu diyalogun genç (birinci konuşmacı) ve yaşlı (ikinci konuşmacı) iki kadın arasında geçtiğini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Grafik 8: N Diyaloguna Verilen Yanıtlar

(O)

Erkek- Oldu. Bir yolunu bulmamız gerekiyordu.

O yüzden geciktim biraz, borç para aradım ve...buldum.

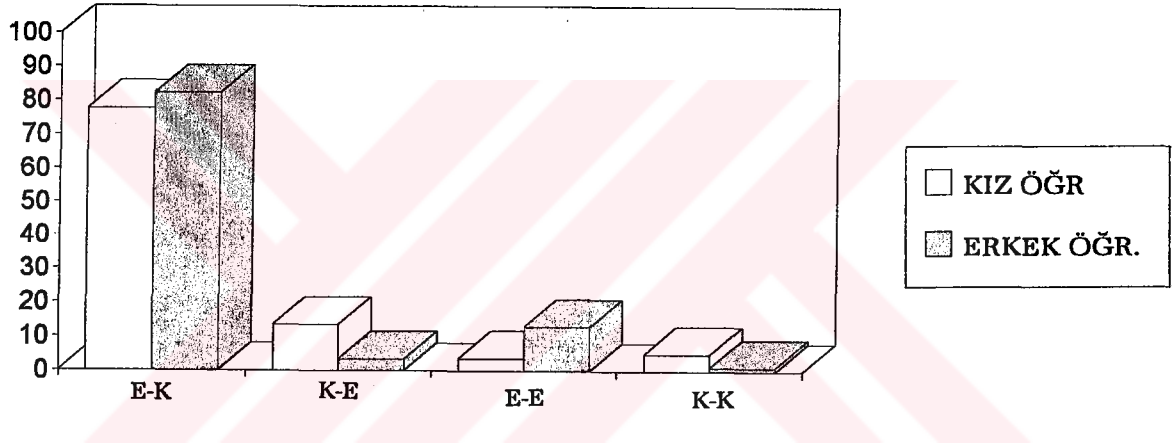
Hemen yarın gidebiliriz Sen hazır mısın?

Kadın- Een mi, Bilmem, hazır mıyım, hazırımdır herhalde.

(Hepçilingirler 1987:19)

O diyaloguna E-K yanıtı veren kız öğrencilerin oranı %77.7, erkek öğrencilerin oranı %82.3, K-E yanıtı veren kız öğrencilerin oranı %13.5, erkek öğrencilerin oranı %3.5 tir. Kız öğrencilerin %3.7'si, erkek öğrencilerin %12.9'u E-E, kız öğrencilerin %4.9'u, erkek öğrencilerin %1.1'i K-K yanıtını vermiştir. O diyalogu yanıtlar verildikten sonraki görüşmeler sırasında zorluk çekilmeyen bir diyalog olarak bulunmuştur. Görüşmeler sırasında kimi erkek katılımcılar birincinin kararlı (dolayısıyla erkek), ikincinin ise kararsız ve çekingen (dolayısıyla kadın) olduğunu belirtmişlerdir.

Grafik 9: O Diyaloguna Verilen Yanıtlar

(P)

Erkek- Bu ne iştir... Ödlek olmuş soyu sopu. Kalkan mavzer patlamadan iner miymiş?

Erkek- Bizden kimi vuracak bu gözü yassılar acep? Yoksa hepimizi birden mi tuzağa düşürecekler?

Erkek- Olur mu öyle şey. Biz onlardan bir it eksik ettik.
Bire bir bine bin.

(Yıldız 1980:25)

P diyaloguna, E-E yanıtı veren kız öğrenci oranı %75.3, erkek öğrenci oranı %75 tir. Bu diyaloga K-K yanıtı veren kız öğrenci olmayıp bu yanıtı veren erkek öğrenci oranı %1.1 dir. P diyalogu için kız öğrencilerden %17.2'si, erkek öğrencilerden 12.5'i E-K, kız öğrencilerden %7.4'ü, erkek öğrencilerden 11.3'ü K-E yanıtını vermiştir.

TABLO 1: Kız ve Erkek Öğrencilerin Diyaloglara Verdikleri Yanıtların Oranları (%)

Yanıtlar Diyaloglar	ERKEK	KADIN	KADIN	ERKEK	ERKEK	ERKEK	KADIN	KADIN
	Kız Öğr.	Erkek Öğr.	Kız öğr.	Erkek Öğr.	Kız Öğr.	Erkek Öğr.	Kız Öğr.	Erkek Öğr.
A	7.3	8.04	92.6	90.8	0.0	0.0	0.0	1.1
B	93.6	90.6	6.3	5.8	0.0	3.4	0.0	0.0
C	30.8	25.5	64.1	67.4	2.4	5.8	2.4	1.1
D	51.8	49.4	40.7	40.2	1.2	3.4	6.1	6.8
E	19.7	20.6	28.3	24.1	50.6	50.5	1.2	4.5
F	66.2	42.3	31.0	49.4	1.3	4.7	1.3	3.5
G	20.7	16.0	41.4	34.4	29.2	43.6	8.5	5.7
H	50.6	49.3	32.9	36.1	1.2	8.4	15.1	6.0
I	22.2	23.2	35.8	30.2	3.7	2.3	38.2	44.1
J	7.3	9.4	13.4	7.0	79.2	83.5	0.0	0.0
K	92.4	95.4	6.3	2.2	1.2	2.2	0.0	0.0
L	0.0	3.4	22.0	20.6	3.8	4.5	74.0	71.2
M*	28	22.6	62.2	56.8	0.0	0.0	1.2	3.4
N	21.2	15.6	65	48.1	0.0	9.6	13.7	26.5
O	77.7	82.3	13.5	3.5	3.7	12.9	4.9	1.1
P	17.2	12.5	7.4	11.3	75.3	75	0.0	1.1

*M diyalogu, kız öğrencilerin %8.5'i, erkek öğrencilerin %17'si tarafından yanıtızsız bırakıldığı için satır toplamı 100'den küçüktür.

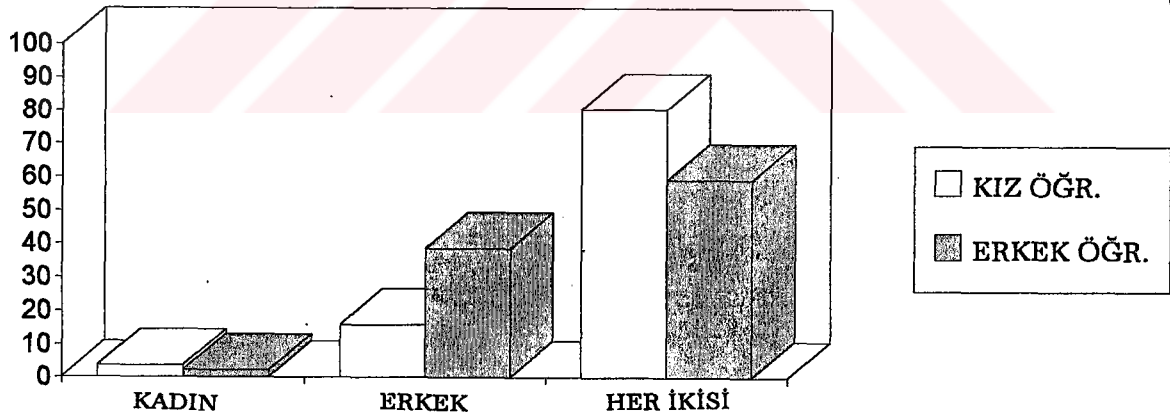
3.2. Araştırmanın İkinci Aşaması:

Kavramlar Listesinin Değerlendirilmesi

Daha önce de belirtildiği gibi kavramlar listesi diyaloglardan yola çıkılarak hazırlanmış, kadına ve erkeğe ilişkin olumlu ve olumsuz kavramlara yer verilmiştir. Yanıtlar için verilen seçeneklere, listede yer alan kavramların sadece bir cinse atfedilmeyeceği düşünülerek "Her İkisi" seçeneği de eklenmiştir. Kavramlara verilen yanıtların yüzde oranları açısından kimi farklar saptanmıştır. Kız ve erkek öğrenciler arasında farkın belirgin olduğu kavramlar grafik olarak da gösterilmiştir.

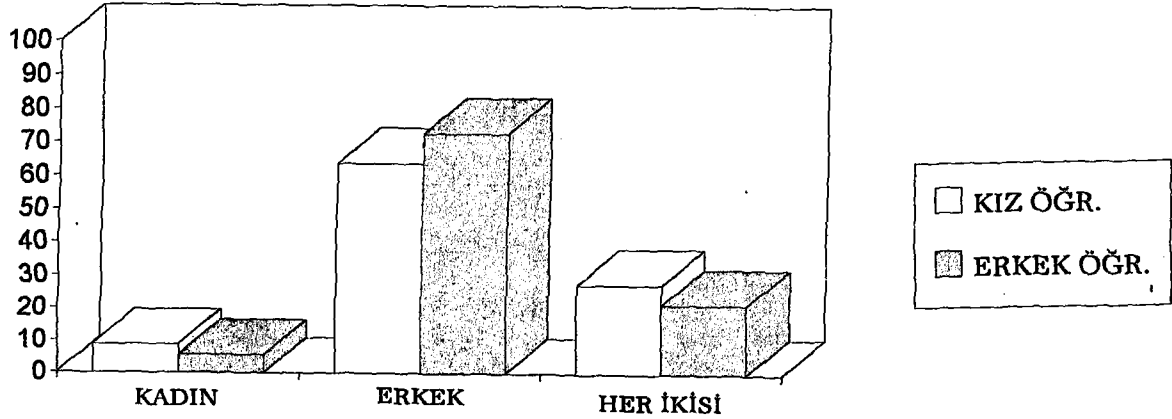
Para kazanmayı kadına atfeden kız öğrenci oranı %3.8, erkek öğrenci oranı %2.2 dir. *Para Kazanmak* kavramını erkekler %38.6 oranında kendilerine, kadınlar %15.8 oranında erkeklere atfetmişlerdir. "Her İkisi" sütununda ise kadınların oranı %80.4, erkeklerin oranı % 59.9dur.

Grafik 10: Para Kazanmak Kavramına Verilen Yanıtlar

Koruma kavramını kız öğrencilerin %8.7'si, erkek öğrencilerin %5.6'sı kadına, kız öğrencilerin %63.7'si erkek öğrencilerin %72.7'si erkeğe uygun bulmuşlardır. Her İkisi yanıtını veren kız öğrenci oranı %27.5, erkek öğrenci oranı ise %21.5 tir. Yanıtlardan da görüldüğü gibi koruma erkeklerin kendilerine uygun bulduğu kavramlar arasındadır.

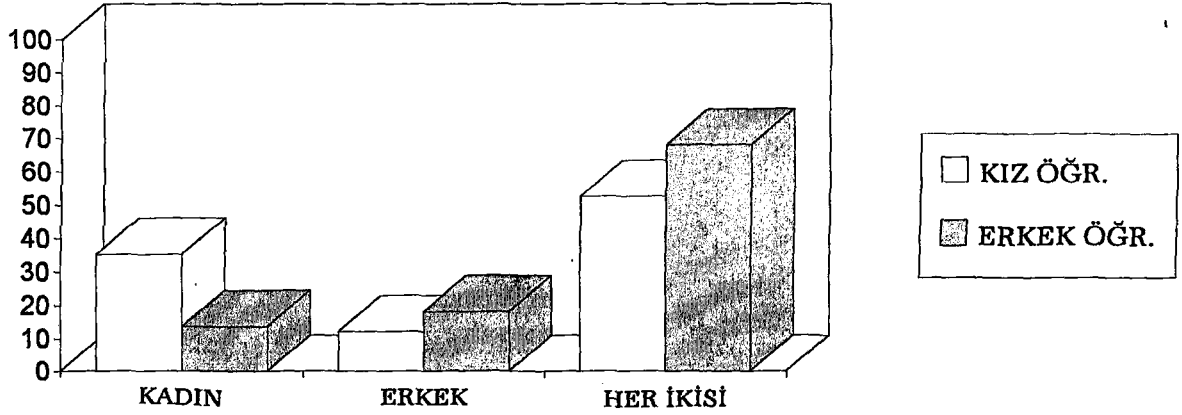
Grafik 11: Koruma Kavramına Verilen Yanıtlar

Serbestlik kavramını kız öğrencilerin %14.8'i, erkek öğrencilerin %15.9'u kadına, kız öğrencilerin %43.2'si, erkek öğrencilerin %44.3'ü erkeklere atfetmektedir. Bu kavramı kız öğrencilerin %41.9'u, erkek öğrencilerin %39.7'si her iki cinse atfetmektedir. *Serbestlik* kavramı için her üç yanıt açısından cinsiyetler arasında belirgin bir fark olmamakla birlikte erkek öğrenciler serbestliği ağırlıklı olarak erkeklere uygun bulmuşlardır.

Mantıklı olmayı kadınlara uygun bulan kız öğrenciler %35.3, erkek öğrenciler %13.6 oranındayken, erkeklere uygun bulan kız öğrenciler %43.2, erkek öğrenciler %44.3 oranındadır. *Mantıklı olmak* kavramı için Her İkisi yanıtını işaretleyen kız öğrencilerin oranı %52.4, erkek öğrencilerin oranı %68.1 dir. Yanıtlardan da görülebileceği gibi kız öğrenciler, mantıklı olmayı kadınlara erkek öğrencilerden daha fazla oranda atfetmektedirler.

Grafik 12: Mantıklı Olmak Kavramına Verilen Yanıtlar

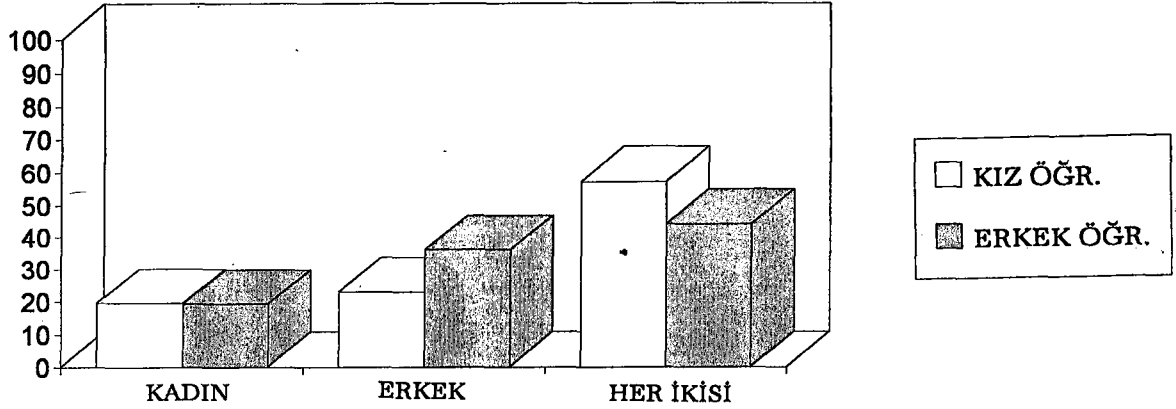

Namuslu olmayı kız öğrenciler kadınlara %45, erkeklere %5, her iki cinse %50 oranında atfetmişlerdir. Aynı kavram için erkek öğrenciler %43.1 oranında kadınlara, %10.2 oranında erkeklere, %46.5 oranında Her İkiyi yanıtını vermişlerdir. Namuslu olmak kadınlara ve her iki cinse yaklaşık oranlarda atfedilirken erkeğe düşük oranda atfedilmektedir. Bu sonuca bakılarak, kadının namuslu olmasının kadının değil, erkeğin de sorunu olduğu düşüncesinin bir yansıması olduğu söylenebilir.

İtina'yı kız öğrenciler %65.4 oranında kadına, %3.7 oranında erkeğe, %30.8 oranında ise her iki cinse uygun bulurken, erkek öğrenciler %64.7 oranında kadına, %5.6 oranında erkeğe, %29.5 oranında her iki cinse uygun bulmuşlardır. Yanıtlardan itinanın kadına uygun bir kavram olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

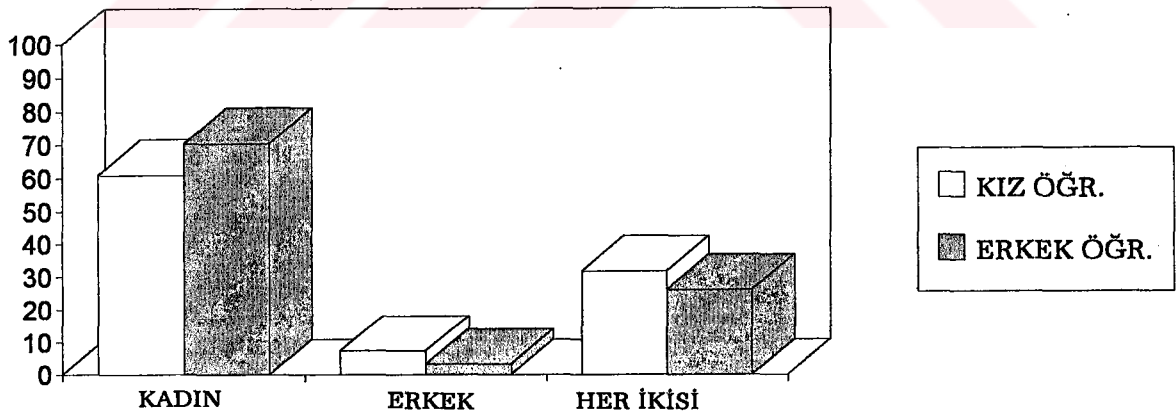
Gerçekçiliği kız öğrencilerin %19.5'i kadına, %2.3'ü erkeğe, %57.3'ü her iki cinse atfetmektedir. Erkek öğrencilerin oranı ise sırasıyla %19.3, %36.3, %44.3 tür. Gerçekçilik kavramı cinslerden birine atfedilen bir kavram olarak görülmemiş, ancak erkek öğrenciler tarafından erkeklere daha yüksek oranda uygun bulunmuştur.

Grafik 13: Gerçekçilik Kavramına Verilen Yanıtlar

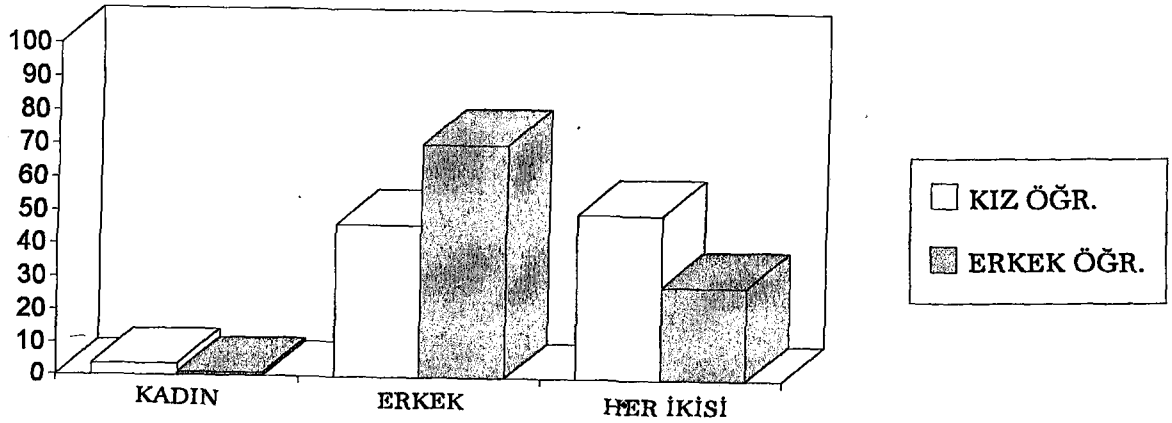
Şefkat, kız öğrencilerin %60.9'u tarafından kadına %7.3'ü tarafından erkeğe, %31.7'si tarafından her iki cinse uygun bulunurken, erkek öğrenciler tarafından %70.4 oranında kadına, %3.4 oranında erkeğe, %26.1 oranında her iki cinse atfedilmektedir. *Şefkat* de kız ve erkek öğrencilerce kadına uygun görülen kavramlar arasındadır.

Grafik 14: Şefkat Kavramına Verilen Yanıtlar

Cesareti kız öğrencilerin %36'sı kadına, %46.3'ü erkeğe, %50'si her iki cinse atfetmektedir. Erkek öğrenciler ise %1.1 oranında kadına, %70.4 oranında erkeğe, %28.4 oranında da her iki cinse uygun olarak değerlendirmişlerdir. Cesaret özellikle erkek öğrencilerce bir erkek özelliği olarak değerlendirilirken, kız öğrenciler aynı oranda erkeğe uygungörmemişlerdir.

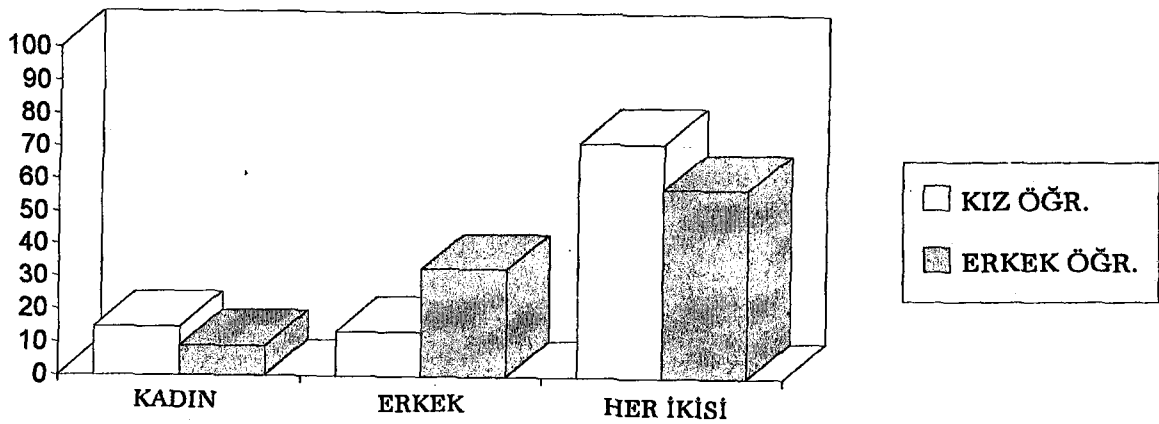
Grafik 15: Cesaret Kavramına Verilen Yanıtlar

Bağımlı olmak kavramı için kız öğrencilerin % 62'si kadın, %2.2'si erkek, %35.2'si Her İkisi yanıtını vermişlerdir. Bağımlı olma da kadına uygun bir özellik olarak görülmektedir.

Kararlılık kız öğrencilerin %14.6'sı tarafından kadına, %13.4'ü tarafından erkeğe, %71.9'u tarafından her iki cinse atfedilirken, erkek öğrencilerin %9'u tarafından kadına, %32.9'u tarafından erkeğe, %57.9'u tarafından her iki cinse atfedilmektedir. Kararlılık kavramı cinslerden herhangi birine atfedilen bir kavram olmaktan çok nötr bir kavram olarak değerlendirilmiştir.

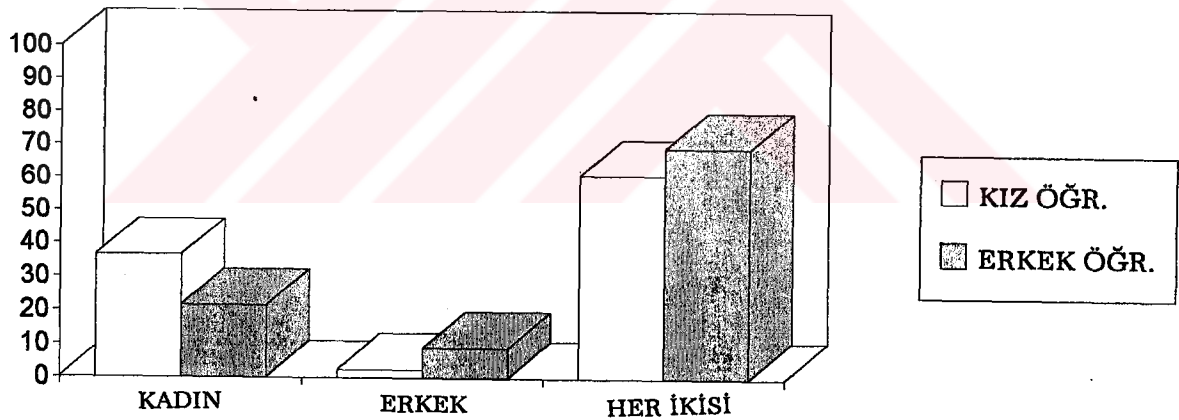
Grafik 16: Kararlılık Kavramına Verilen Yanıtlar

İçki İçmek kız ve erkek öğrenciler tarafından kadına uygun olmayan bir davranış olarak değerlendirilmiştir. Kız öğrencilerin %54.8'i, erkek öğrencilerin %54.5'i erkeğe, kız öğrencilerin %45.1'i erkek öğrencilerin %45.4'ü he iki cinse uygun bulmuşlardır. İçki içmek kavramına kız ve erkek öğrenciler, Erkek ve Her İkisi yanıtını birbirlerine yakın oranda vermişlerdir.

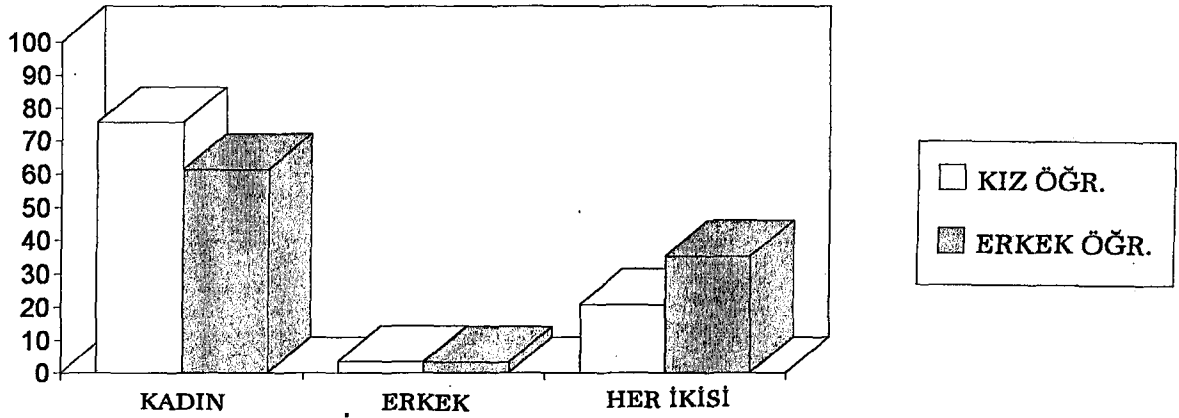
Paylaşma, kız öğrencilerin %36.5'i tarafından kadına, %52.4'ü tarafından erkeğe, %60.9'u tarafından her iki cinse atfedilmiştir. Paylaşmayı erkek öğrenciler %21.5 oranında kadına, %9 oranında erkeğe, %69.3 oranında her iki cinse uygun bulmaktadır. Paylaşma da cinslerden herhangi birine atfedilmeyenbirkavramdır.

Grafik 17: Paylaşma Kavramına Verilen Yanıtlar

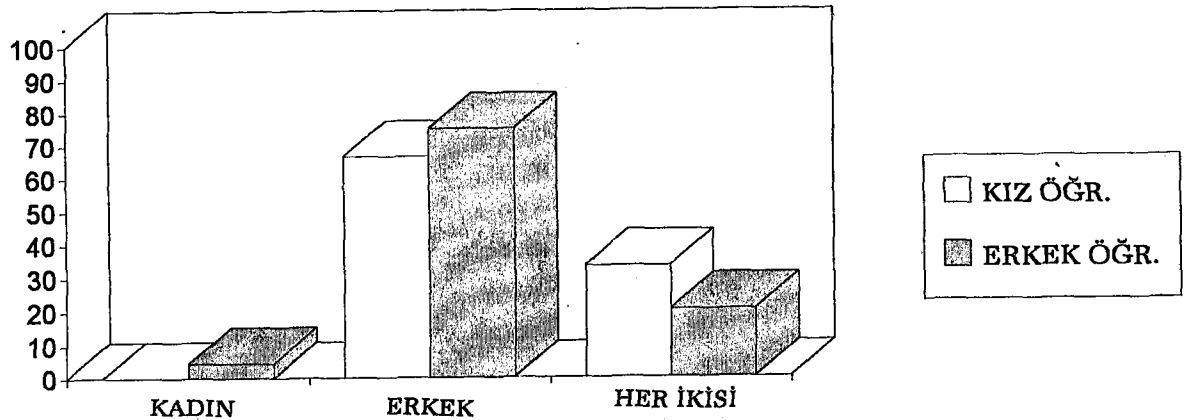
Hassasiyet, kız öğrencilerin %75.6'sı tarafından kadına, %3.6'sı tarafından erkeğe, %20.7'si tarafından her iki cinse atfedilmiştir. Erkek öğrenciler ise hassasiyeti %61.3 oranında kadına, %3.4 oranında erkeğe, %35.2 oranında ise her iki cinse atfetmişlerdir. Hassasiyetin genel olarak bir erkek özelliği olarak görülmediği gözlenmektedir.

Grafik 18: Hassasiyet Kavramına Verilen Yanıtlar

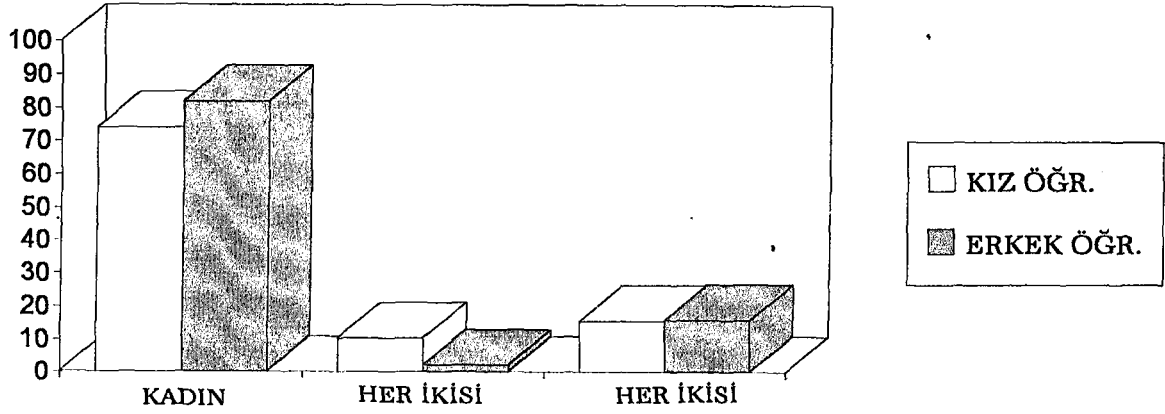
Argo Konuşmak, kız öğrenciler tarafından %66.6 oranında erkeğe, %33.3 oranında her iki cinse uygun bulunurken, erkek öğrenciler ise %4.5 oranında kadına, %75 oranında erkeğe, %20.4 oranında ise her iki cinse uygun bulmuşlardır. Argo konuşmaya kız öğrenciler tarafından Kadın yanıtı verilmemiştir. Argo konuşmanın erkeğe özgü bir davranış olduğu kadınlar tarafından da kabul edilmiş görünmektedir.

Grafik 19: Argo Konuşmak Kavramına Verilen Yanıtlar

Korunmaya kız öğrencilerin %74'ü Kadın, %10.3'ü Erkek, %15.5'i Her İkisi yanıtını, erkek öğrencilerin ise %81.8'i Kadın, %2.2'si Erkek, %15.9'u Her İkisi yanıtını vermiştir. Korunma ağırlıklı olarak kadına uygun bulunurken bu yanıt erkek öğrencilerde daha fazladır.

Grafik 20: Korunmak Kavramına Verilen Yanıtlar

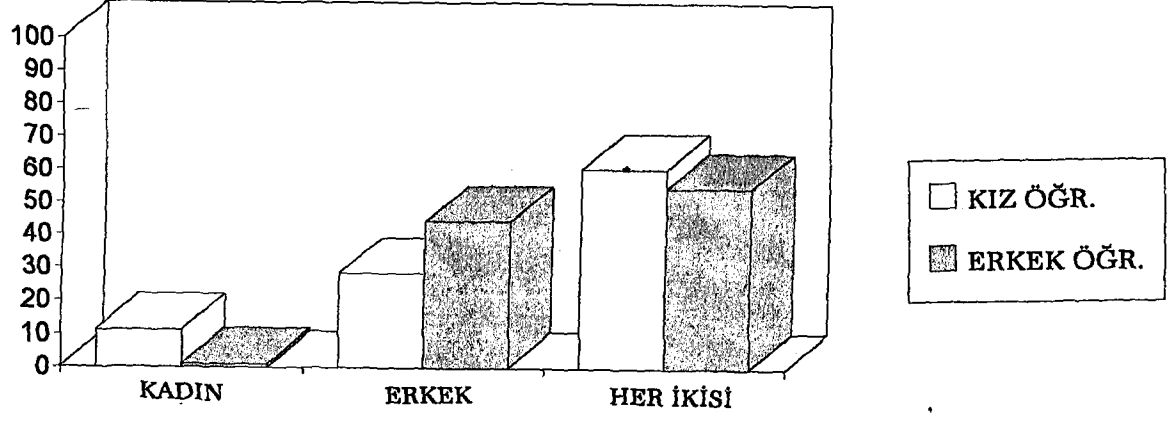

Duygusallık kız öğrenciler tarafından %58.5 oranında kadına, %1.2 oranında erkeğe, %40.2 oranında heriki cinse özgü bulunurken, erkek öğrenciler tarafından %54.5 oranında kadına, %4.5 oranında erkeğe, %40.9 oranında her iki cinse özgü bulunmuştur. Duygusallık kız ve erkek öğrenciler tarafından kadına özgü olarak değerlendirilmiştir.

Saldırganlık kız öğrencilerce %2.4 oranında erkeğe, %74 oranında kadına, %23.4 oranında ise her iki cinse özgü olarak değerlendirilirken, erkek öğrencilerce %3.4 oranında kadına, %73.8 oranında erkeğe, %22.7 oranında ise her iki cinse uygun bulunmuştur. Saldırganlık, kız ve erkek öğrenciler tarafından bir erkek özelliği olarak görülmüştür.

Şerefli Olmak, kız öğrenciler tarafından %11.1 oranında kadına, %28.3 oranında erkeğe, %60.4 oranında her iki cinse atfedilirken, erkek öğrenciler tarafından %1.1 oranında kadına, %44.3 oranında erkeğe, %54.5 oranında her iki cinse uygun bulunmuştur.

Grafik 21: *Şerefli Olmak*, Kavramına Verilen Yanıtlar

TABLO 2: Kız ve Erkek Öğrencilerin Kavramlara Verdikleri Yanıtların Oranları (%)

Yanıtlar Kavramlar	KADIN		ERKEK		HER İKİSİ		TOPLAM	
	Kız Öğr.	Erkek Öğr.	Kız Öğr.	Erkek Öğr.	Kız Öğr.	Erkek Öğr.	Kız öğr.	Erkek Öğr.
Para Kazanmak	3.6	2.2	15.8	38.6	80.4	59.0	100	100
Koruma	8.75	5.6	63.7	72.7	27.5	21.5	100	100
Serbestlik	14.8	15.9	43.2	44.3	41.9	39.7	100	100
Mantıklı Olmak	35.3	13.6	12.1	18.1	52.4	68.1	100	100
Namuslu Olmak	45	43.1	5	10.2	50	46.5	100	100
İtina	65.4	64.7	3.7	5.6	30.8	29.5	100	100
Gerçekçilik	19.5	19.3	23.1	36.3	57.3	44.3	100	100
Şefkat	60.9	70.4	7.3	3.4	31.7	26.1	100	100
Cesaret	3.6	1.1	46.3	70.4	50	28.4	100	100
Bağımlı Olmak	62.02	62.5	7.5	2.2	30.3	35.2	100	100
Kararlılık	14.6	9	13.4	32.9	71.9	57.9	100	100
İçki İçmek	0	0	54.8	54.5	45.1	45.4	100	100
Paylaşma	36.5	21.5	2.4	9	60.9	69.3	100	100
Hassasiyet	75.6	61.3	3.6	3.4	20.7	35.2	100	100
Argo Konuşmak	0	4.5	66.6	75	33.3	20.4	100	100
Korunmak	74.02	81.8	10.3	2.2	15.5	15.9	100	100
Duygusalılık	58.5	54.5	1.2	4.5	40.2	40.9	100	100
Saldırganlık	2.4	3.4	74.0	73.8	23.4	22.7	100	100
Şerefli Olmak	11.1	1.1	28.3	44.3	60.4	54.5	100	100

Bölüm IV: SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Araştırmada seçtiğimiz diyaloglar ve kavramlar konusunda özellikle öğrencilerin cinsiyetlerine bağlı olarak yaptığımız değerlendirmelerde öngörülerimizin büyük ölçüde doğrulandığı söylenebilir (denence 2). 1.ve 3. denencelerimiz ise sınanamamıştır.

İki farklı cins arasında geçen diyaloglarda yanıtlar, E-K ya da K-E gözesinde toplanmışken, hemcinsler arasında geçen diyaloglarda yanıtların diğer seçeneklere de yayıldığı görülmektedir. Buradan hareketle iki farklı cins arasında geçen diyaloglarda konuşmanın farklı kurgulandığı iki eş cins arasında geçen diyaloglarda ise ortak bir söylemin var olduğu söylenebilir. Örneğin birinci kişinin erkek, ikinci kişinin kadın olduğu K diyalogu için en yüksek oranda yanıt E-K seçeneğine gelmiştir. Birinci kişinin kadın, ikinci kişinin erkek olduğu A diyaloguna kız öğrencilerden %92.6, erkek öğrencilerden %90.8 oranında K-E yanıtı gelmiştir. B, C, D, M, N, ve O diyalogları da aynı türden diyaloglardır.

İki eş cins arasında geçen diyaloglarda da bu seçeneğe verilen yanıtların oranı yüksektir. I, J, L ve P diyalogları bu türden diyaloglardır. E diyalogu ise iki kadın arasında geçmesine karşın en yüksek oranda E-E yanıtı alan diyalog oluşturmaktadır. E diyalogu erkek söyleminin kadınlar tarafından kullanıldığı bir örnektir.

En yüksek oranda doğru yanıt alan diyaloglar A, B ve K diyaloglarıdır. İki kadın arasında geçen diyaloglardan en yüksek oranda yanıtı alan diyalog L diyalogudur. İki erkek arasında geçen diyaloglardan P ve J diyaloglarında kız ve erkek öğrenciler arasında yanıtlar açısından fark olmamakla birlikte, G diyalogu (E-E) yanıtlar açısından en büyük farkın olduğu diyalogtur.

Uygulamaya katılan öğrencilerden 1. ve 4.sınıfta yanıtları karşılaştırıldığında bazı diyalog ve kavramlarda farklılık görülmüştür. 4. sınıfta verilen doğru yanıt oranlarının 1.sınıfa oranla düşük olmasının öğrencilerin cinsiyet rollerine bakışlarında bir esneklik olduğu şeklinde yorumlanabileceği düşünülmüştür. Buna göre E, G, I, K, M ve N

diyaloglarında kız öğrencilerin verdiği yanıtlarda bir azalma vardır. Erkek öğrencilerin verdiği yanıtlara bakıldığında 4.sınıf erkek öğrencilerin A, E, G, H, I, J ve L diyaloglarında doğru yanıtların oranının azaldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra yanıtların sınıflara göre karşılaştırılmasında 4.sınıf öğrencilerinin yanıt oranlarında artış bulunan diyaloglar da vardır. Örneğin kız öğrencilerin verdiği yanıtlarda C, F, H, L, ve N diyaloglarında belirgin bir artış görülmektedir. Aynı şekilde erkek öğrencilerin verdiği yanıtlarda D, F, M, N ve O diyaloglarına verilen yanıtlarda görece bir artış vardır.

Kavramlara verilen yanıtlarda hem cinsiyete hem de sınıflara göre önemli farklılıklar bulunmuştur. Kız öğrencilerin kadınlara en yüksek oranda atfettiği kavramlar sırasıyla, *Hassasiyet* (%75.6), *Korunmak* (%74.02) ve *İtina* (%65.4)dır. Erkek öğrencilerin erkeklerle en yüksek oranda uygun bulduğu kavramlar ise *Saldırganlık* (%73.8), *Koruma* (%72.7) ve *Cesaret* (%70.4) tir. Görülüyor ki kız öğrenciler ve erkek öğrenciler cinsiyetlerine uygun seçeneklerden yana tercih belirtmişlerdir. "Her İkisi" seçeneğini işaretledikleri kavramlar arasında kız öğrenciler için *Para Kazanmak*, erkek öğrenciler için ise *Paylaşmak* önde gelmektedir. *Para kazanmayı* kız öğrenciler en yüksek oranda her iki cins için de uygun bulduğunu belirtirken, erkekler kendilerine uygun bulmaktadırlar. Erkekler ve kadınlar arasındaki %21.3 oranındaki fark göstermektedir ki erkekler para kazanmayı bir "erkek işi" olarak görmekte, kadınların kendileri hakkındaki görüşlerini paylaşmamaktadırlar.

Kavramlar listesinde 1. ve 4.sınıf kız öğrencilerin yanıtlarının karşılaştırılması sırasında daha farklı sonuçlar elde edilmiştir. *Duygusallık*, *Koruma* ve *Hassasiyet* kavramlarına verilen yanıtlar 4.sınıf öğrencilerinde azalmaktadır. *Para Kazanmak*, *Serbestlik*, *Argo Konuşmak* ve *Saldırganlık* gibi erkeklerle uygun görülen kavramlara verilen yanıtlarda da oranlar 4.sınıfta düşmektedir. Erkek öğrencilerin yanıtlarında kadınları çağrıştıran kavramlar olan *Namushu Olmak*, *Şefkat*, *Bağımlı Olmak* ve *Korumanın* 4.sınıfta oran olarak azalmasının anlamlı olduğu düşünülebilir. Erkekleri çağrıştıran kavramlardan da *Para Kazanmak*, *Serbestlik*, *Cesaret*, *İçki İçmek*, *Saldırganlık* ve *Şerefli Olmak* kavramlarında 4.sınıf erkek öğrencilerinin yanıtlarında bir azalma olmuştur.

Argo konuşmak konusunda kadınlar kendilerine hiç atıfta bulunmadıkları halde, kadınların argo sözcükleri ve deyimleri kendi aralarında kullandıkları gözlenmiştir. Burada kadınların argo konuşmayı bir tutum olarak reddedildiğini, ancak davranış olarak kullanıldığını görüyoruz. Gerek öğrenci olarak gerekse kulüp üyesi olarak yaptığımız bir başka gözlem de kız öğrencilerin yöresel ağızları bırakma eğiliminde olduğu, erkek öğrencilerin ise yöresel ağızları kullanmayı sürdürdükleridir.

Üniversitenin sadece bu ortamda kullanılan bazı özel dil biçimleri geliştirilmeye uygun bir ortam olduğu bilinmektedir. Bu özel dil biçimleri grup üyelerine bazı ayrıcalıklar sağlamakta ya da grup dayanışması yaratabilmektedir. Hacettepe üniversitesi Beytepe kampüsü de öğrencilerin bazı deyim (şehre gitmek yerine şehre inmek) ve argo ifadeler (bunalım takılmak) kullandıkları saptanmıştır (bkz. Açıkalin 1989).

Hacettepe Üniversitesi Beytepe kampüsündeki kız öğrencilerin erkek söylemine yakın olduğu söylenebilir. Arkadaşım, arkadaşlar gibi herkesin kullandığı nötr hitap sözcüklerinin yanında, *oğlum, lan, lan oğlum, beyler, abi, abi yaa !* gibi sözcüklerin birçok kız öğrenci tarafından da (kendi aralarında ve başkalarının yanında) kullanıldığı, ayrıca *hastır!, hastırsın!* gibi üstü kapalı küfürlerin kız ve erkek öğrenciler tarafından birbirlerine karşı kullanıldığı gözlenmektedir. Kültürlenmeye ve kültürleşmeye açık bir ortam olarak düşünülen üniversitede, kadın ve erkek arasında ortak bir dil kullanıldığı kabul edilse bile, bunun kadın ve erkek dil biçimi üzerinde geliştirilmiş bir "ortak söylem" değil, kadınların erkek söylemini kullanmasından kaynaklanan bir ortaklık olduğu belirtilmelidir.

Sonuç olarak iki farklı cins arasında geçen diyaloglarda konuşmaların farklı düzenlendiği, iki eş cins arasında geçen diyaloglarda ise ortak bir söylemin var olduğu söylenebilir. Öğrenciler içki içme ve para kazanma konusundaki konuşma ve kavramları erkek öğrencilerden farklı olarak kadınlara da uygun bulmaktadırlar. Burada da kadınların kendilerine uygun bulunan davranışların dışına çıkma ve erkeklere yaklaşma örneğini görmekteyiz.

Dildeki cinsiyet farklılıkları yetişkinler arasındaki iletişimde düşünülmesi gereken bir konudur. Bu farklılıklar küçük yaşlarda kazanılan ve kadın-erkek iletişimini kimi zaman bir "giz" haline dönüştüren, kadının aleyhine bir özellik göstermektedir. Dildeki cinsiyet farklılıkları konusunda ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca sürdürülen çalışmalar bu durumun kadının lehine olacak bir biçimde düzeltilmesini amaçlamaktadır.

Dilin, kültürün bir ögesi olarak, kültüre etkileri kadar, kültürün belli bir alandaki yaptırımını / bakışını yansıtan bir boyutu da vardır. Bu bakımdan kültürdeki cinsiyet ayrımı, dilde de gözlenmekte veya dil, kültürdeki cinsiyet farklılıklarını belirginleştirmektedir.

1986'da imzalanan Birleşmiş Milletler *Kadına Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*'nde kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her düzeyinden kaldırılması için okul programlarının gözden geçirilmesine yönelik bir madde konmuştur. Ayrıca *Nairobi İleriye Dönük Stratejileri*'nde kadınla ilgili klişeleşmiş düşünce ve algılamalardan kaynaklanan, eşitliği engelleyici hususların tamamen ortadan kaldırılması için etkin önlemler alınması gerektiği belirtilmektedir.

Avrupa Konseyi, *The Elimination of Sexism from Language* adlı yayınında medyada cinsiyetçi olmayan dil kullanımının teşvik edilmesi, kadını statüsünün ve rolünün dikkate alınarak dilin cinsiyetçilikten arındırılması gerektiğini belirtmektedir.

Birçok ülkede bakanlık ya da kadınla ilgili formel ve informal birimler tarafından dilde cinsiyetçiliğin ortadan kaldırılması konusunda ortak bir çaba sürdürülmektedir. Ayrıca başta Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri olmak üzere bütün dünyada hızla gelişen kadın hareketi bu konuda etkin bir rol üstlenmektedir.

Kadını pasif, kolay ikna edilebilen, iddiasız; erkeği tam tersine aktif,

saldırgan, inatçı ve rekabetçi olmaya hazırlayan kültürler onları cinsiyet rolleri sınırlarında kalmaya zorlamaktadır. Ancak bu roller çerçevesinde erkek avantajlı konumda olduğundan, sınırları zorlayanlar kadınlar olmaktadır. Kültürün, kadını ve erkeği kendi cinsel rollerine uygun davranmaya zorlayan boyutunun yanı sıra, erkeği, kadın gibi davrandığında kadın sözcükleriyle (kancık, kahbe vb.) aşağılayan, kadını erkek gibi davrandığında erkek sözcükleriyle (osmanlı kadın, erkek kadın vb.) öven bir boyutu da vardır. Konuya dil açısından bakarsak, yine aynı tabloyla karşılaşmaktayız. Kadın kadın gibi, erkek, erkek gibi konuşmalıdır. Erkek, kadın gibi konuştuğunda ya şaka yapmaktadır ya da "erkek" değildir. Ancak kadın erkek sözcükleriyle konuştuğunda "delikanlı", "harbi" olarak nitelenebilmektedir. Bu çaba, kadın için hep birincil olmuş erkekler dünyasına yaklaşma denemesi olarak erkekler tarafından da olumlu karşılanabilmektedir. Böylece kadınların erkekler dünyasına yaklaşma denemeleri zaman zaman erkekler tarafından da desteklenen bir boyut kazanabilmektedir.

Kadın ve erkeğin birçok konuda farklı algılamaları, farklı davranışları olduğu gibi farklı konuşmaları da vardır. Asıl sorun kadın dilini kadına ait her şey gibi ikincil gören, erkeği her şeyin standardı gibi gören anlayıştır. Erkeğin dilini standart alan ve kadını ona göre değerlendiren bu önyargılı bakış açısından sıyrılmak hem dilbilim hem de kültürel açıdan yerinde olacaktır.

Kültürel açıdan dil, toplumdaki cinsiyetçiliğe neden olan değil, cinsiyetçiliği yansıtan bir öğedir. Dilde var olan cinsiyetçiliğin iyi mi kötü mü olduğundan çok, var olduğu ve kadının erkeğe göre ikincil konumunu pekiştirdiği noktası üzerinde durmak daha doğru gibi görünmektedir. (Fromkin ve Rodman 1983:272) . Başka bir deyişle sorun dilsel değil kültürelidir. Dil kadın ve erkeğin kültür içindeki rol ve ilgi alanlarını yansıtan bir araçtır (Wardhaugh 1986:310) .

Sonuç olarak kadın ve erkek arasındaki dil farkı sadece dilbilimin bir konusu değil, kültürel bir sorundur. Kadın ve erkek

arasında eğitimsel, mesleksi vb. yakınlaşma arttıkça dilsel farklılıklar azalacaktır. Dilin değışmesi ve kültürel değışme arasında karşılıklı bir ilişki vardır.

4.1. Özeleştiri ve Öneriler

Araştırmada kaynaklara ulaşma, konuyla ilgili kişilerle görüşme, soru formu hazırlama gibi konularda herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır. Ancak özellikle üçüncü denencemizin sınanmasına yönelik olarak herhangi bir çalışma yapılamamış, asıl verilerimiz olması gereken ses kayıtlar için yapılacak toplantılar konusunda yeterince katılım olmamıştır. Ön görüşmelerde konuya sıcak bakan öğrenciler daha sonra ya çalışmaya gelmemiş, ya da geldiklerinde konuşmalara katılmamışlardır. sosyal bilimlerin uygulamalı araştırmalarında insana dayalı bu boyut beraberinde bu tip riskleri de getirmektedir.

Araştırmanın bundan sonraki çalışmalara yol gösterici olması bakımından değersel, tutumsal ve davranışsal bilgilerin ayırtedilmesi için katılarak gözlem tekniğinin etkin bir biçimde kullanılmasını önerebiliriz.

Bu çalışma araştırmacı açısından hedeflerinin gerisinde kalmış bir çalışmadır. Ancak sınanabilen denence açısından yeterli olduğu söylenebilir. Aynı türden çalışmaların kontrol grubu da kullanılarak yapılmasının tekrar tekrar yapılmasının uygun olacağını düşünmekteyiz. Ayrıca kadınların ve erkeklerin kendi aralarındaki konuşmaların izlenebileceği doğal ortamlarda bulunularak (ya da bu ortamlar yaratılarak) yapılan gözlemlerin karşılaştırılmasını önerebiliriz.

KAYNAKÇA

AÇIKALIN, Işıl

- 1989 *Speech Variation in Turkish Teenagers.*
Ankara: Hacettepe Üniversitesi. (Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi).

AĞAÇSABAN, Asuman

- 1989 *Kız ve Erkek Öğrencilerde Cinsiyetten Kaynaklanan
Farklı Dil Kullanımı.*
Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

AKARSU, Bedia

- 1984 *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı,*
İstanbul: Remzi Kitabevi.

AKSAN, Doğan

- 1990 *Her Yönüyle Dil.*
Ankara: T.D.K. Yayınları.

ANDAY, N. Cevdet

- 1986 *İçerdekiler.*
İstanbul: Adam Yayınları

ARAT, Necla

- 1986 *Kadın Sorunu.*
İstanbul: Say Yayınları.

ARİES, Elizabeth

- 1987 "Gender and Communication."
P. Shaver; P. Hendrick (Ed.),
Sex and Gender
Sage Puplication.

ARSLANTUNALI, Mustafa

- 1992 *Ay Çöreği.*
İstanbul: İletişim Yayınları

BADINTER, E.

- 1992 *Biri Ötekidir.*
(çev. Şirin Tekeli)
İstanbul: Afa Yayınları.

- BENER, Erhan
1985 *Ölü Bir Deniz.*
İstanbul: Varlık Yayınları.
- BROUWER, D and M. GERRITSEN
1979 "Speech Differences Between Women and Men:
On The Wrong Track?."
Language in Society. 8:33-55
- BROWN and LEVINSON
1987 *Politeness.*
Cambridge: Cambridge University Press.
- CAPORAL, B.
1982 *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını.*
Ankara: T.İş Bankası Yayınları.
- CHAFE, W; D. TANNEN
1987 "Relation Between Written and Spoken
Language."
Annual Review Antropology. 6:383-407
- CHESHIRE, J.
1984 The Relationship Between Language and Sex in
English.
(Ed.) Peter Trudgill .
Applied Sociolinguistics.
London :Academic Press.
- COATES, J.
1986 *Women, Men and Language: A Sociolinguistics
Account of Sex Differences in Language.*
London, New York: Longman
- Council of Europe
1991 *The Elimination of Sexizm from Language.*
Strasburg: Counsil of Europe Press.
- CROSBY, F; NYQUIST
1977 " *The Female Register: An Empirical study of
Lakoff's Hypotheses.*"
Language in Society 6:313-322

İstanbul: Cem Yayınları.

HICKERSON, N.P.

1980 *Linguistic Antropology*.
New York: Holt, Rinehart and Winston.

HUDSON, R.A.

1980 *Sociolinguistics*.
Cambridge: Cambridge University Press.

IRIGARAY, L.

1985 *Speculum of The Other Women*.
Cornell University Press.

İMER, Kamile

1990 *Dil ve Toplum*.
Ankara: Gündoğan Yayınları.

İZBUL, Yalçın

1984 *Kültürler ve Diller*.
Ankara: Sincan Matbaası.

KRAMARAE, C.

1975 "Stereotypes of Women's Speech: The Words
From Cartoons."
Journal of Popular Culture. VIII, 3:624-638

KÖNİĞ, ÇAĞLAR Güray

1992 "Dil ve Cins: Kadın ve Erkeklerin Dil Kullanımı."
Dilbilim Araştırmaları, Ankara: Hitit Yayınları.

KUTLU, Ayla

1986 *Kaçış*.
Ankara: Bilgi Yayınevi.

KÜLEBİ, Oya

1989 "Kadın Hakları Konusunda Toplumdilbilimsel
Yaklaşım."
Ankara: H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi. VI, 1-2:7-21

LABOV, W.

1972 "Methodology."
A Survey of Linguistic Science.
William Orr Dingwall (Ed.)
University of Maryland.

1973 *Sociolinguistics Patterns*.

CUMALI, Necati

1991b "Aktör." *Uzun Bir Gece*
İstanbul: Can Yayınları.

1991a "Aksinin Biri."
Uzun Bir Gece
İstanbul: CanYayınları.

1993 "Yalnız Kadın."
Aşk Öyküleri.Semih Gümüş (Ed.)
İstanbul:Adam Yayınları.

ÇEHOV, A.

1991 *Üç Kız Kardeş.*
(Çev. Ataol Behramoğlu.)
İstanbul: Adam Yayınları.

Devlet Bakanlığı

1993 *Kadınla ilgili Uluslararası Sözleşme ve Kararlar.*
Ankara: Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı.

DİNGWALL

1972 *A survey of Linguistic Science.*
University of Maryland Press.

FASOLD, R.

1990 *Sociolinguistics of Language.*
Oxford: Basic Blackwell.

FROMKIN,V and R. RODMAN

1983 *An Introductions to Language.*
New York: Holt, Rinehart and Winston.

GUMPERZ, J. J.

1982 *Language and Social Identity.*
Cambridge : Cambridge University Press.

GÜVENÇ, Bozkurt

1970 *Kültür Kuramında Bütüncülük Üzerine Bir Deneme.*
Ankara: Hacettepe Basımevi.

1992 *İnsan ve Kültür.*
İstanbul:Remzi Kitabevi.

HEPÇİLİNGİRLER, Feyza

1987 *Sabah Yolcuları.*

Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

LAKOFF, R.

1975 *Language and Women's Place*.
Harper Colophon Books. Harper and Row
Publishers.

MALTZ, D and R.BORKER

1982 "A Cultural Approach to Male/Female
Misscommunication"
Language Social Identity. J. Gumperz (Ed.)
Cambridge: Cambridge University Press.

MC CONNEL- GINET, S.

1990 "The Sexual (Re)Production of Meaning: A
Discourse- Based Theory".
Language Gender and Professional Writing.
New York: Modern Language Association of
America.

MUCCHIELLI, A.

1991 *Zihniyetler*.
(Çev: Ahmet Kotil)
İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZ, Erdal

1993 "Uçucu Bir Koku Gibi"
Aşk Öyküleri. Semih Gümüş (Ed.)
İstanbul: Adam Yayınları.

POYNTON, C.

1989 *Language and Gender*.
New York: Oxford University Press.

PORZIG, W.

1990 *Dil Denen Mucize*.
(Çev. Vural Ülkü)
Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

RISCH, B.

1987 "Women's Derogatory Terms for Men: That's Dirty
Words."
Language in Society. 16:353-358.

Ek 1

Yaşı:

Cinsiyeti:

KONUŞMA DİLİNDE CİNSİYETE DAYALI FARKLILAŞMA
ÜZERİNE SOSYODİLBİLİMSEL BİR UYGULAMA

Aşağıda iki kişi arasında geçen diyaloglardan alınmış parçalara yer verilmiştir. Lütfen konuşmaları okuyarak, her bir konuşmacının cinsiyeti konusundaki tahmininizi en soldaki boşluğa (Kadın: k, Erkek: E) yazınız.

- (A) – Çok içiyorsun, içme o kadar.
– Yooo, bu gece içeceğim.
– Niye sevgilim? Gündüz de içmişsin çok mu içtin?
– Biraz.
– İçme artık.
– ...
- (B) – Kalkalım istersen. Evine götürüyüm seni.
– Yoo, erken daha.
– Şu üstündekini çıkarsan iyi olur. Dışarıda üşüyeceksin.
– Taksiyle götürürsün üşümem.
- (C) – Şşşt! Müziğimiz takıldı. Git düzelt şunu.
– Boşver.
– Müziğimiz takıldı diyorum sana.
– ...
– Şiir oku öyleyse.
– Hayatımızda şiir mi bıraktın ki şimdi şiir istiyorsun.
– Eşşoğlueşsek!
- (D) – Hey! Üstünü deışmelisin hasta olacaksın. Buna dayanamam.
– Sen de deış lütfen. Bilirim kendine hiç hakamazsın.
- (E) – Müdür kabul etmiyor arkadaşlar.

- Bunlar adam değil, bunlar karı gibi korkarlar.
Benden bile korkarlar. Adi şerefsizler.
-

- (F)
- Haksızsınız.
 - Yooo! Hiç de haksız değilim. Tanıştığımız günden beri her vakit bir şeyler istiyorsunuz, her vakit de dediğiniz oluyor.
 - Mesela ne gibi?
 - Mesela bu gece dışarda yemek yiyelim dediniz, lokantadan çıktık, parka uğrayalım dediniz, daha buna benzer türlü... Canınız ne isterse söylüyorsunuz, benim de uymamı i istiyorsunuz.
-

- (G)
- Gidelim; ama bu sefer içkiler benden.
 - Hiç olur mu? Siz konuksunuz.
 - Konukluk bitti. Siz ev sahipliği yaptınız.
-

- (H)
- Sizi anlayabildimse hele teselli edebildimse ne mutlu bana.
 - Beni anlamam pek gerekli değil, bana yardımcı olman gerekli.
 - Yararlı olabildim mi size?
 - Daha başlangıçtayız.
-

- (I)
- Küçük bile olsa kaba bir davranış düşüncesizce söylenmiş bir söz üzüyor, sarsıyor beni.
 - Çoğu zaman gereksiz şeyler söylüyorum orası doğru. Fakat o kadının pekala köyde yaşayabileceğini kabul etmelisin şekerim.
-

- (J)
- Söyle bakalım şimdi, ne veriyorsun.
 - Kolay dedim be kardeşim.
 - Adını koyalım.
 - Sen söyle ne istiyorsun?
 - İki kamyon. On beşerden otuz ton.
 - Sen o hesaplara yorma aklını. O işler senin bildiğinden daha karışık. Benden sana helalinden iki yeşil banknot.
-

- (K)
- Çekinmeyin ben yamyam değilim.
 - Evet ama benim gideceğim yer tam ters yönde.
 - Ne zararı var? Nasıl olsa işim yok. Götüreyim sizi. Gezmiş olurum. Öğrenci misiniz?
 - Evet.

-
- (L) – Dün gece bizim grubun rehberi zorla odama girmek istedi.
– Beğendin mi onu?
– Beğendim, çok genç. Çocuğum olabilecek yaşta.
– Sizinle kalmasına izin verseydiniz, burada yalnızsınız, istediğiniz gibi davranabilirsiniz.
– Evet, ben de öyle yaptım; ama gene de bir burukluk duydum. Çok genç.
-

- (M) – Mayonuzla havlunuzu alacaktınız hani?
– Orada denize girmeyi düşünüyor musunuz gerçekten? Pek ıssız bir yermiş.
– Ne olur? Siz varsınız ya yanımda?
– Gidip alayım o halde.
– Yok canım, bu sıcakta o kadar merdiven yeniden çıkılır mı? Sizin için o kadar önemli değil. Siz mayosuz da girseniz olur. Benim havlum ikimize de yeter. Merak etmeyin, denize girinceye kadar bakmam size.
-

- (N) – Şu yarım saat içinde, dayandığım bütün ahlak kuralları sarsıldı. Kendimi artık güçlü hissediyorum. Aklım davranışlarımı desteklemiyor. Çünkü konuşa konuşa onları yaptınız.
– İşte senin arzularının püf tarafı da burda. Mantığa vurulunca sapır sapır dökülüyor.
-

- (O) – Oldu... Bir yolunu bulmamız gerekiyordu, o yüzden geciktim biraz. Borç para aradım ve ... buldum. Hemen yarın gidebiliriz. Sen hazır mısın?
– Ben mi, bilmem, hazır mıyım, hazırımdır herhalde.
-

- (P) – Bu ne iştir... Ödlek olmuş soyu sopu. Kalkan mayzer patlamadan iner miymiş?
– Bizden kimi vuracak bu gözü yassılar acep? Yoksa hepimizi birden mi tuzığa düşürecekler?
– Olur mu öyle şey. Biz onlardan bir it eksik ettik. Bire bir, bine bin.

EK 2

KONUŞMA DİLİNDE CİNSİYETE DAYALI FARKLILIKLAR
ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Yaşı:

Cinsiyeti:

Aşağıda günlük diyaloglardan seçilmiş bir dizi kavram verilmiştir. Bunlardan kadını, erkeği ya da her ikisini çağrıştıran kavramı lütfen (X harfi ile) işaretleyiniz.

KAVRAM	KADIN	ERKEK	HER İKİSİ
Para kazanmak			
Koruma			
Rahatlık			
Mantık			
Namuslu olmak			
İtina			
Gerçekçilik			
Şefkat			
Cesaret			
Bağımlı olmak			
Kararlılık			
İçki içmek			
Paylaşma			
Hassasiyet			
Argo konuşmak			
Korunmak			
Duygusalılık			
Saldırganlık			